EKOTURIZAM U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU NP KRKA

Mesec, Anita

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:128:985372

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
ODJEL LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE
STUDIJ LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

ANITA MESEC

EKOTURIZAM U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU NP KRKA

ZAVRŠNI RAD

KARLOVAC, 2021.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
ODJEL LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE
STUDIJ LOVSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

ANITA MESEC

EKOTURIZAM U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU NP KRKA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Draženka Birkić

KARLOVAC, 2021.

ZAHVALE

Iskreno i od srca zahvaljujem svojoj mentorici dr.sc. Draženki Birkić na stručnoj pomoći i savjetima tijekom pisanja ovog završnog rada.

Neizmjerno hvala i profesorima Veleučilišta u Karlovcu na prenesenom znanju.

Posebne zahvale mojoj obitelji koja mi je pružila bezuvjetnu podršku i razumijevanje tijekom ovog studiranja.

EKOTURIZAM U ZAŠTIĆENOM PODRUČJU NP KRKA

SAŽETAK

Tijekom turističke sezone Nacionalni park Krka je drugi najposjećeniji nacionalni u Hrvatskoj, koji je 2019. godine ostvario 1.364.000 posjeta, te više od 165 milijuna kuna prihoda iste godine. Nacionalni park Krka suočava se sa problemom masovnog turizma i prevelike posjećenosti, koja za sobom donosi veliki prihod ali i određene probleme, te negativne posljedice na zaštićeno područje, floru i faunu. U ovom radu prikazano je kako i na koji način uprava Nacionalnog parka Krka primjenom koncepta ekoturizma nastoji pomiriti naizgled nepomirljivo ostvarivanje prihoda od turizma uz istovremenu zaštitu prirodnih i antropogenih resursa. Cilj rada je istražiti kako Nacionalni park Krka odgovara na sve veće pritiske turizma. Obzirom na samo proglašenje nacionalnih parkova, i na pojačane potrebe financiranja samog zaštićenog područja, cilj je trajno očuvanje cjelokupne prirode ali i povezivanje sa idejom globalnog očuvanja prirodnih i kulturnih dobra zaštićenog područja.

Ključne riječi: ekoturizam, zaštićeno područje, Nacionalni park Krka

ECOTOURISM IN PROTECTED AREA KRKA NATIONAL PARK

ABSTRACT

During the tourist season, the Krka National Park is second most visited national park in Croatia, which is in the year 2019. year had more than 1.364.000 which contributed to the revenue of 165 milion Kuna. The Krka National park has the problem off massive tourism and overcrowding, which brings a large income but also certain problems and negative impact on the protected area, flora and fauna. The paper present how the management of the Krka National Park, through the application of the concept of ecotourism is mitigating the seemingly irreconciable the realization of high income from tourism and the protecting natural and anthropogenic resources. The aim of this paper is to investigate how the Krka National park responds to the growing pressures of tourism. Given the mere proclamation of national parks, and the increased funding needs of the protected area itself, the goal is to permanently preserve the entire nature but also to connect with the idea of global preservation of natural and cultural assets of the protected area.

Key words: ecoturism, protected area, National park Krka

SADRŽAJ

1. UVOD 1
1.1 Predmet i cilj rada 1
1.2 Izvori podataka i metode prikupljanja 1
1.3 Struktura rada 1
2. ZAŠTIĆENO PODRUČJE 2
2.1 Definiranje i podjela zaštićenog područja 2
2.2 Upravljanje zaštićenim područjem 6
3. TURIZAM I ZAŠTIĆENA PODRUČJA 10
3.1 Utjecaj turizma na okoliš u zaštićenim područjima 10
3.2 Održivi turizam u zaštićenom području 15
4. EKOTURIZAM 17
4.1 Pojmovno određenje i obilježja ekoturizma 17
4.2 Ekoturist i njegove karakteristike 20
4.3 Ponašanje odgovornog turista 22
4.4 Modeli upravljanja zaštićenim područjem primjenjujući koncept održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima 23
4.4.1 Model "LAC" 23
4.4.2 Model "VERP" 24
4.4.3 Model "Prag održivosti" 24
5. NACIONALNI PARK KRKA 25
5.1 Geografski položaj i prometna povezanost 26
5.2 Zaštita i očuvanje 28
5.3 Prirodna baština Nacionalnog parka Krka 30
5.4 Kulturno povijesna baština 32
6. EKOTURIZAM U NP KRKA 37
6.1 Eko rekreativni i poučni sadržaji 37
6.2 Ekoturizam kao turistički proizvod 38
6.2.1 Eko edukativni sadržaji 39
6.2.2 Eko proizvodnja u NP Krka 40
7. SUSTAV POSJEĆIVANJA 41
7.1 Upravljanje posjetiteljima 42
7.2 Prihvatni kapacitet ,,NP Krka" za posjetitelje 43
8. ZAKLJUČAK 45
9. LITERATURA 46

POPIS PRILOGA

POPIS SLIKA

Slika 1. Institucionalni okvir državnog i javnog sektora zaštite prirode 7
Slika 2. Ciklus prilagodljivog upravljanja 8
Slika 3. Nacionalni park Krka 25
Slika 4. Karta NP Krka 27
Slika 5. Karta zonacije NP Krka 29
Slika 6. Roški slap 30
Slika 7. Skradinski buk 31
Slika 8. Oziđana pećina 32
Slika 9. Rimski vojni logor Burnum 33
Slika 10. Ključica 34
Slika 11. Visovac 35
Slika 12. Manastir Sv. Arhanđela 36
Slika 13. Vodenice 36

POPIS TABLICA

Tablica 1. Definicija i pojašnjenje zaštićenih područja po IUCN-u,2008 3
Tablica 2. Negativni utjecaji razvoja turizma u zaštićenim područjima 11
Tablica 3. Rizici turizma na okoliš 12
Tablica 4. Ekonomske koristi i štete razvoja turizma u turističkim destinacijama 14
Tablica 5. Broj posjetitelja u Nacionalnim parkovima 2017.-2020. 41

POPIS GRAFOVA

Graf 1. Kretanje broja posjetitelja u NP Krka 42

1. UVOD

1.1 Predmet i cilj rada

Predmet rada je istražiti upravljanje nacionalnim parkovima uslijed razvoja turizma u istima, isto tako istražit će se teorijske postavke ekoturizma u okviru održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima na primjeru Nacionalnog parka Krka. Cilj rada je istražiti kako Nacionalni park Krka odgovara na sve veće pritiske turizma, s obzirom na samo proglašenje nacionalnih parkova, ali i s obzirom na pojačane potrebe financiranja samog zaštićenog područja.

1.2 Izvori podataka i metode prikupljanja

U svrhu istraživanja teme ovog završnog rada korištena je već postojeća stručna i znanstvena literatura te relevantni internetski izvori. Sekundarni statistički podaci dobiveni su iz javno objavljenih znanstvenih i stručnih publikacija, Državnog zavoda za statistiku te iz Turističke zajednice Šibensko kninske županije. Podaci su prikupljeni metodom istraživanja za stolom, a obrađeni metodama deskripcije - opisivanjem činjenica, procesa i predmeta te metodom kompilacije i analize.

1.3 Struktura rada

Rad je podijeljen na 9 cjelina. Prva cjelina rada je uvod u kojem je prikazan predmet i cilj rada, izvori podataka te metode prikupljanja podataka. Druga cjelina sastoji se definiranja zaštićenog područja, upravljanja i provedbe aktivnosti u svrhu zaštite zaštićenog područja. Treća cjelina prikazuje što je turizam, utjecaj turizma na okoliš, pojašnjenje održivog turizma u zaštićenom području. Četvrta cjelina odnosi se na ekoturizam, njegovo pojmovno određenje i obilježja, što je ekoturist i njegove karakteristike, ponašanje odgovornog turista te modeli (Lac,Verp, Prag održivosti) upravljanja zaštićenim područjem primjenjujući koncept održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima. Peto poglavlje govori o Nacionalnom parku Krka, geografskom položaju i prometnoj povezanosti, zaštiti i očuvanju Nacionalnog parka Krka te prirodnoj i kulturno povijesnoj baštini. Šesta cjelina odnosi se na ekoturizam u Nacionalnom parku Krka, eko rekreativne i poučne sadržaje, prioritetne aktivnosti razvoja ekoturizma kao turističkog proizvoda, eko edukativne sadržaje i eko proizvodnju u NP Krka. Sedma cjelina odnosi se na sustav posjećivanja, upravljanje posjetiteljima te prihvatnog kapaciteta za posjetitelje u Nacionalnom parku Krka. Rad završava osmim poglavljem u kojem je iznijet zaključak rada i moje razmišljanje koje stavke treba provoditi kako bi zaštićeno područje opstalo. Nakon toga slijedi popis literature.

2. ZAŠTIĆENO PODRUČJE

U većoj ili manjoj mjeri sve zemlje svijeta uspostavile su svoje nacionalne parkove i druge oblike zaštićenih područja kako bi osigurale dugoročnu zaštitu prirodnih resursa i doprinijele nastojanjima o očuvanju biološke raznolikosti na globalnoj razini, pa tako i Republika Hrvatska. Jedno od temeljnih pitanja odnosi se na definiciju i kategorizaciju zaštićenih područja kao i proces upravljanja zaštićenim područjima i doprinosi koji se očekuju od zaštićenih područja unutar koncepcije održivog razvoja turizma (Marković, I., 2015). U nastavku ovog poglavlja slijedi definiranje pojma zaštićenog prostora i koncepta upravljanja zaštićenim prostorom unutar koncepcije održivog razvoja turizma zaštićenog područja.

2.1 Definiranje i podjela zaštićenog područja

Preman definiciji Međunarodne unije za očuvanje prirode (*International Union for Conservation of Nature*), zaštićeno područje je „jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način. Prvi prijedlog ove definicije nastao je 2007. godine, i od tada je bio izložen izmjenama brojnih stručnjaka unutar IUCN-a i Svjetske komisije za zaštićena područja (WCPA), u svojoj konačnoj verziji bio je prihvaćen na Svjetskom kongresu zaštite prirode (*World Conservation Congress*) u Barceloni 2008. godine. U IUCN-ovom priručniku za primjenu kategorija zaštićenih područja, dana je definicija s detaljnim pojašnjenjima svih njenih dijelova koji su vidljivi u priloženoj tablici 1.(Dudley, N (ed.) 2008).

Tablica 1.Definicija i pojašnjenje zaštićenih područja po IUCN-u,2008

IZRAZ U DEFINICIJI	TUMAČENJE (prema IUCN, 2008)
jasno definirano područje	Uključuje kopno, kopnene vode, more i obalno područje ili njihove kombinacije. Podrazumijeva sve tri dimenzije prostora, definirane unutar jasnih i dogovorenih granica. Granice u nekim slučajevima mogu biti određene elementima koji su promjenjivi u vremenu, primjerice obalom rijeke, kao i određenim već postojećim upravljačkim mjerama, primjerice zonama ograničenog korištenja.
priznato	Područje može biti proglašeno od strane države ili različitih organizacija ili skupina ljudi, no kao takvo mora biti na neki način priznato, primjerice navedeno u Svjetskoj bazi zaštićenih područja (World Database on Protected Ares - WCPA), ili u slučaju zaštićenih područja u Hrvatskoj, u Upisniku zaštićenih prirodnih vrijednosti Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja.
sa svrhom	Ukazuje na dugoročnu posvećenost očuvanju, koja može biti utemeljena zakonskim aktom, međunarodnom konvencijom, sporazumom, ugovorom i sl.
kojim se upravlja	Podrazumijeva provođenje konkretnih postupaka čiji je cilj očuvanje prirodnih (i drugih) vrijednosti zbog kojih je područje zaštićeno, uključujući izostanak bilo kakvog djelovanja ukoliko je to najbolja strategija za postizanje ovog cilja.
…s ciljem	Postavljanje točno određenog cilja nužno je kako bi omogućilo i procjenu efikasnosti upravljanja zaštićenim područjem.
trajno	Naglašava da upravljanje zaštićenim područjem nije kratkoročna, privremena strategija već kontinuirani proces.
očuvanje	U kontekstu ove definicije, ova riječ označava in-situ održavanje ekosustava, prirodnih i poluprirodnih staništa te očuvanje stabilnih populacija divljih vrsta u njihovom prirodnom okruženju, odnosno domaćih ili kultiviranih vrsta u okruženju u kojem su one razvile svoje specifične karakteristike.
cjelokupna priroda	Obuhvaća sveukupnu biološku raznolikost, na genetskom nivou, nivou vrsta i ekosustava, kao i geološku te krajobraznu raznolikost.
usluge ekosustava	Odnosi se na usluge koje priroda pruža čovjeku, a čije korištenje nije u sukobu s ciljevima zaštite. Usluge ekosustava obuhvaćaju usluge na slobodnom raspolaganju, primjerice vodu, drvnu masu i genetičke resurse; usluge regulacije, poput ublažavanja ekstremnih prirodnih pojava, primjerice suše, poplave, erozije tla i bolesti; usluge podržavanja prirodnih procesa poput kruženja tvari i nastajanja tla; te kulturološke usluge poput rekreacijskih, duhovnih, vjerskih i drugih nematerijalnih koristi.
kulturne vrijednosti	Sve kulturne vrijednosti koje nisu u sukobu s ciljevima očuvanja, uključujući osobito one koje im pridonose i one koje su same ugrožene.
zakonski, ili drugi učinkoviti način	Upravljanje zaštićenim područjem može se odvijati sukladno zakonskim aktima, međunarodnim konvencijama ili sporazumima, ili prema tradicionalnim običajima, ili načelima nevladinih udruga.

(Izvor: IUCN: Protected Areas, (Internet), raspoloživo na: https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about, 12.03.2021)

Gore objašnjena definicija zaštićenog područja prenesena je i u Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.) prema kojem je zaštićeno područje „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.

Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19.) definira devet kategorija prostorne zaštite: strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat, park prirode, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, park šuma, spomenik parkovne arhitekture.

Strogi rezervat predstavlja najstroži oblik zaštite prirode te područje kopna i/ili mora s neizmijenjenom ili neznatno izmijenjenom sveukupnom prirodom, a namijenjen je isključivo očuvanju izvorne prirode. U strogom rezervatu zabranjene su gospodarske i druge djelatnosti. U strogom rezervatu može se dopustiti posjećivanje, obavljanje istraživanja i praćenja stanja prirode (čl.112., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19).) U Republici Hrvatskoj postoje dva stroga rezervata, a to su Bijele i Samarske stijene te Hajdučki i Rožanski kukovi (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Nacionalni park je prostrano, pretežno neizmijenjeno područje kopna i/ili mora iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti koje obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava, a prvenstveno je namijenjen očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti. Nacionalni park ima i znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu te su dopušteni zahvati i djelatnosti kojima se ne ugrožava izvornost prirode (čl. 113., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)).

U Republici Hrvatskoj se pod zaštitom nacionalnog parka nalazi 8 područja, a to su: Brijuni, Sjeverni Velebit, Risnjak, Paklenica, Kornati, Plitvička jezera, Krka i Mljet (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Posebni rezervat je područje kopna i/ili mora od osobitog značenja zbog jedinstvenih, rijetkih ili reprezentativnih prirodnih vrijednosti, ili je ugroženo stanište ili stanište ugrožene divlje vrste, a prvenstveno je namijenjen očuvanju tih vrijednosti (čl. 114., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)).

Trenutno je zaštićeno 77 posebnih rezervata, od čega su 36 rezervata šumske vegetacije, 21 ornitološki, 9 botaničkih, po 2 rezervata u moru, zoološka, ihtiološka i ihtiološko-ornitološka te po jedan paleontološki, geografsko-botanički i botaničko-zoološki rezervat, od kojih se posebno ističe posebni zoološki rezervat Kopački rit i posebni ornitološki rezervat Krapje đol (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Park prirode je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima. Park prirode ima i znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu.

U parku prirode dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga (čl. 115., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). U Republici Hrvatskoj zaštićeno je 11 parkova prirode: Park prirode Biokovo, Park prirode Kopački rit, Park prirode Papuk, Park prirode Učka, Park prirode Velebit, Park prirode Vransko jezero, Park prirode Žumberak, Park prirode Lastovo, Park prirode Lonjsko polje, Park prirode Medvednica, Park prirode Dinara, Park prirode Telašćica (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Regionalni park je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima. U regionalnom parku dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga (čl. 116., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). Preventivnom je zaštitom u ovoj kategoriji zaštićeno područje uz Muru i Dravu te Moslavačka gora (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Spomenik prirode je pojedinačni neizmijenjeni dio prirode koji ima ekološku, znanstvenu, estetsku ili odgojno-obrazovnu vrijednost. Na spomeniku prirode dopušteni su zahvati i djelatnosti kojima se ne ugrožavaju njegova obilježja i vrijednosti (čl. 117., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). U Republici Hrvatskoj je zaštićeno 80 spomenika prirode. Među njima je najviše geomorfoloških spomenika prirode (34) i rijetkih primjeraka drveća (25) a tu je još 7 geoloških, 4 paleontološka, 3 zoološka, po 2 hidrološka, botanička i geološko-geografska te 1 geološko - paleontološki spomenik prirode (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Značajni krajobraz je prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje. U značajnom krajobrazu dopušteni su zahvati i djelatnosti koje ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašen (čl. 118., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). U Republici Hrvatskoj zaštićeno je 82 značajna krajobraza (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Park-šuma je prirodna ili sađena šuma, veće bioraznolikosti i/ili krajobrazne vrijednosti, a koja je namijenjena i odmoru i rekreaciji. U park – šumi dopušteni su zahvati i djelatnosti koje ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašena (čl. 119., Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). U Republici Hrvatskoj zaštićeno je 27 park-šuma (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

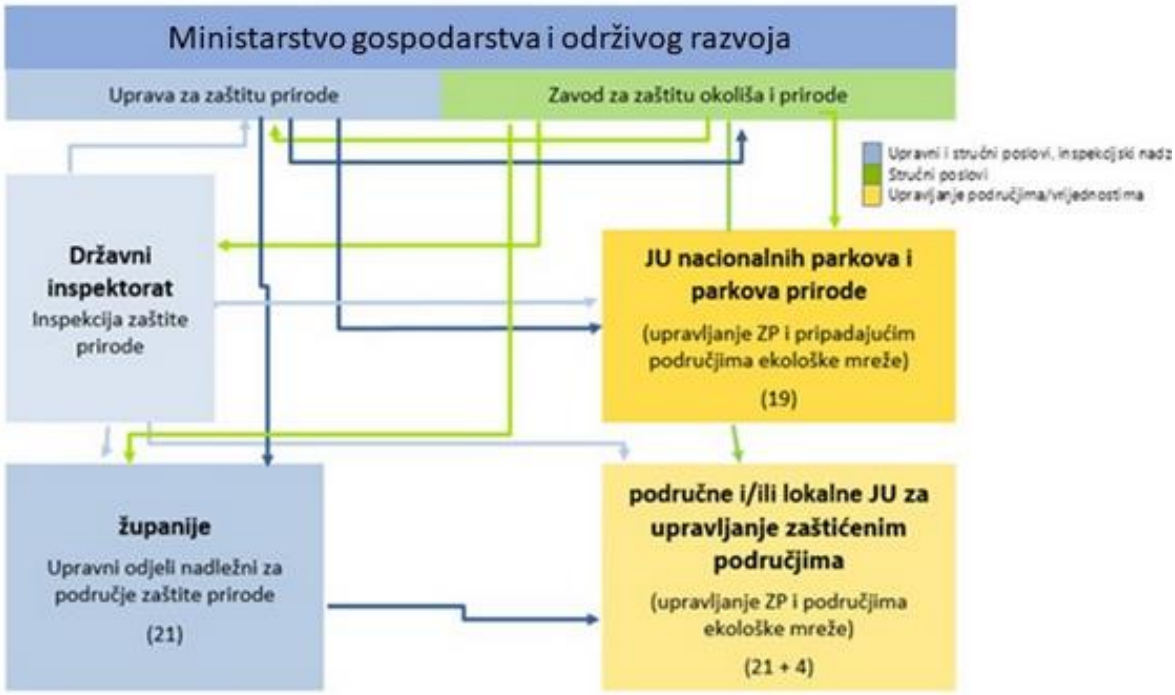
Spomenik parkovne arhitekture je umjetno oblikovani prostor (perivoj, botanički vrt, arboretum, gradski park) koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu i odgojno-obrazovnu vrijednost. Na spomeniku parkovne arhitekture dopušteni su zahvati i djelatnosti kojima se ne narušavaju vrijednosti zbog kojih je zaštićen (čl. 120. Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19)). U Republici Hrvatskoj zaštićeno je 119 spomenika parkovne arhitekture (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja).

Nacionalne parkove proglašava Hrvatski sabor, odnosno njima se upravlja sa najviše razine, a to je državna. Nacionalni parkovi koji su zaštićeni kako bi se očuvala njihova ekološka specifičnost područja, uz to posjeduju i svoju sekundarnu funkciju zaštićenog područja koja se ostvaruje kroz prihvat posjetitelja. Nacionalni parkovi su javnosti poznati kao najzanimljivija i najpoznatija prirodno zaštićena područja, koja za cilj imaju ispunjenje očuvanja prirodno izvornih vrijednosti, te realizaciju znanstvene, kulturne, odgojno – obrazovne i rekreativne funkcije (Marković, I. 2015).

2.2 Upravljanje zaštićenim područjem

Upravljanje zaštićenim područjem složen je i zahtjevan proces koji, ako se provodi promišljeno i prilagođeno uvjetima u kojima se odvija, najčešće daje rezultate i doprinosi poboljšanju stanja prirode. Pod upravljanjem se podrazumijeva provođenje niza mjera i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti područja (Appleton, M.R. i Hotham, P.A.E.,2007), okviru odgovornosti pojedinih institucija sustava zaštite prirode (slika 2.) prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19 i 127/19) i povezanim podzakonskim aktima

Sve institucije u sustavu međusobno surađuju i imaju svoju ulogu u provedbi upravnih i/ili stručnih poslova, donošenju odluka na različitim razinama, usmjeravanju procesa i savjetovanju, i sl. Značajan utjecaj na zaštitu prirode zbog direktne provedbe zaštite na terenu imaju upravljači zaštićenog područja odnosno javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima na nacionalnoj, područnoj ili lokalnoj razini (HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, upravljanje zaštićenim područjem, http://www.haop.hr).

Slika 1. Institucionalni okvir državnog i javnog sektora zaštite prirode

(Izvor: HAOP, http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima 23.07.2021)

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja sastoji se od Uprave za zaštitu prirode i Zavoda za zaštitu okoliša i prirode. Uprava za zaštitu prirode obavlja upravne i stručne poslove koji podrazumijevaju očuvanje bioraznolikosti i georaznolikosti, ocjenu prihvatljivosti za ekološku mrežu, očuvanje i zaštitu djelova prirode uključujući zaštićena područja i područja ekološke mreže, izvršavanjem, odnosno osiguravanjem izvršavanja obveza preuzetih iz međunarodnih ugovora, zakona i drugih propisa (Ministarstvo gospodarstva i održivog upravljanja, uprava za zaštitu prirode, https://mingor.gov.hr)

Zavod za zaštitu okoliša i prirode obavlja stručno-analitičke poslove iz područja zaštite prirode i zaštite okoliša te prikuplja i objedinjava podatke i informacije o svim sastavnicama okoliša i pritiscima na okoliš i prirodu, vodi i razvija informacijske sustave okoliša i prirode, radi analize, priprema izvješća i podloge o stanju okoliša i prirode te stručna mišljenja glede očuvanja prirode i održivosti korištenja prirodnih dobara, uključujući zaštićena područja i područja ekološke mreže (Ministarstvo gospodarstva i održivog upravljanja, zavod za zaštitu okoliša i prirode, https://mingor.gov.hr)

Upravljanje zaštićenim područjem je provođenje zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja zaštićenog područja koje se temelji na upravljačkim dokumentima javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima kojima se planira i regulira provedba očuvanja vrijednosti zaštićenog područja (HAOP - Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, upravljanje zaštićenim područjem, http://www.haop.hr). Upravljanje zaštićenim područjima i praćenjem njegove učinkovitosti u očuvanju prirode pokazalo se kako je za uspješnost upravljanja zaštićenim područjima najvažnije načela sposobnosti prilagodbe i transparentnosti.

Slika 2. Ciklus prilagodljivog upravljanja

Izvor:HAOP, http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima 23.07.2021)

Prilagodljivo (adaptivno) upravljanje temelji se na kontinuiranom razvojnom procesu unapređivanja upravljanja koji omogućuje uključivanje poznatih informacija i stečenih iskustava i učinkovitije upravljanje i donošenje odluka u budućnosti. Sposobnost prilagodbe temelji se na učestalom i razvojnom procesu poboljšanja upravljanja, koji omogućuje uključivanje znanih informacija i stečenih iskustava u djelotvornom upravljanju i donošenju odluka u budućnosti. Upravljanje zaštitom prirode nije precizna znanost, stoga se ne može sa sigurnošću utvrditi da će očekivana aktivnost upravljanja dati planirane rezultate i da će doprinijeti postizanju definiranog cilja. Ako aktivnosti kojima se upravlja ne postižu očekivani učinak, potrebno ih je prilagoditi ili odustati od provedbe. Da bi se pratilo postižu li se željeni ciljevi, potrebno je osmisliti način praćenja provedbe aktivnosti kroz indikatore. Prilagodljivo upravljanje kroz neprekidnu prilagodbu aktivnosti omogućava pridruživanje ciljevima upravljanja. Proces prilagodljivog upravljanja je kružni proces koji je najbolje prikazan Slikom 2. shemom ciklički povezanih faza: procjene odnosno ocjene stanja zaštićenog područja, planiranja ciljeva i aktivnosti kojima će se održati i/ili poboljšati stanje, provedbe aktivnosti te simultanog praćenja učinka provedenih aktivnosti i približavanja zadanom cilju. Nakon jednog ciklusa slijedi ponovna procjena i po potrebi prilagodba aktivnosti kroz novu fazu planiranja (Alexander, M., 2008).

Aktivnosti u zaštićenim područjima trebaju biti jasno planirane i sustavno praćene kako bi se došlo bliže cilju i napretku, što bi se odrazilo na prirodne i kulturne promjene okoliša. Za takve promjene koristi se monitoring, koji uključuje skupljanje i analizu učestalo ponavljanih promatranja i mjerenja procjene promjene okoliša i postizanje zadanog cilja. Četiri osnovna cilja monitoringa u zaštićenim područjima podrazumijeva otkrivanje promjene okoliša i njihovih trendova koji su povezani uz biološke resurse, uvjete njihovog razvoja, strukturu populacija ili ekoloških procesa. Sljedeća stavka je testiranje hipoteze o utjecaju različitih promjena u okolišu i utjecaj na biološke resurse. Pružanje podrške u odlučivanju i određenje učinka upravljačkih akcija koje su vezane za biološke resurse i ekološke procese. Ustrojavanje informacijskog sustava bioraznolikosti također je bitna stavka ka osnovnom cilju. Pomoću monitoringa procjenjuju se fizički, kemijski i biološki pokazatelji glavnih elemenata okoliša (voda, zrak, tlo) u odnosu na nacionalne standarde. Također može se procijeniti utjecaj posjetitelja i upravljačkih aktivnosti na okoliš. Temeljem informacija koje su dobivene monitoringom menadžeri zaštićenih područja donose kvalitetnije odluke o prirodnim resursima u takvim područjima. Upravljanje zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže u Republici Hrvatskoj podrazumijeva provođenje niza mjera i aktivnosti koje su potrebne za dugoročno očuvanje prirodnih i ostalih vrijednosti područja u okviru odgovornosti (Martinić I.,2010).

Generalno upravljanje zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj trebalo bi biti (Appleton i Hotham, 2007):

1. *Temeljeno na preuzetoj obavezi* - podrazumijeva sklad s ciljevima radi kojih je područje zaštićeno.
2. *Prikladno* - što znači da je prilagođeno specifičnim uvjetima i potrebama područja koje uz uspostavljenu i već provedenu praksu, nove ideje i iskustva mogu postići odlične rezultate, no uz promjene koje se odvijaju naglo postoji mogućnost da će se napraviti otpor onih na koje se odnose, i tako se vrlo lako može doći do neuspjeha.
3. *Prilagodljivo* - podrazumijeva mogućnost prilagodbe aktivnosti promijenjenim uvjetima u kojima se odvija upravljanje (kao npr. promjenama nastalim uslijed prirodnih dinamičkih procesa -požari, poplave ili slično, promjenama političkih i/ili socio - ekonomskih okolnosti, promjenama stanja ciljeva zaštite s obzirom na učinkovitost ili neučinkovitost upravljanja i dr.), a da se pri tom ne ugrozi postizanje ciljeva radi kojih je područje zaštićeno.
4. *Participatorno* - što znači da dionici aktivno, svojim savjetima, prijedlozima i/ili provođenjem konkretnih aktivnosti, sudjeluju u upravljanju zaštićenim područjem.
5. *Planirano* - što znači da su ciljevi i aktivnosti upravljanja unaprijed promišljeni i isplanirani te da se njihova provedba odvija po unaprijed određenim prioritetima i planu, čime se osigurava kontinuitet upravljanja.
6. *Transparentno* – odnosno otvoreno prema javnosti i jasno .

3. TURIZAM I ZAŠTIĆENA PODRUČJA

Turizam traži kvalitetan i atraktivan prostor, najčešće je to prostor vrlo osjetljivih ekosustava. Koliko god turizam izgledao prihvatljiviji u odnosu na druge gospodarske djelatnosti, turizam ipak ostavlja sve uočljivije negativne tragove na prostor i na okoliš, odnosno ekosustav. Polazeći od važnosti turizma za gospodarski razvoj kako na lokalnoj razini tako i na regionalnoj odnosno nacionalnoj razini, neizbježno je pitanje o utjecaju turizma na prirodna staništa i bioraznolikost, degradaciju prirodnih resursa nekontroliranim rastom i razvojem poglavito u zaštićenim područjima što će se u nastavku i razmatrati(Birkić, D. 2016).

3.1 Utjecaj turizma na okoliš u zaštićenim područjima

Turizam je velik korisnik prostora i uvelike ovisi o kvaliteti tog prostora i okoliša. Intenzivnim širenjem i razvijanjem u mnogim dijelovima svijeta mnogi su predjeli pod utjecajima turizma postali trajno ugroženi. Razvojem turizma u zaštićenim područjima raste zabrinutost za prirodne i kulturne resurse na tim istim područjima. Turizam u vrlo kratkom vremenskom razdoblju poprima masovne razmjere i postaje aktivni čimbenik u konzumiranju prirodnih bogatstava, ostavljajući velike negativne posljedice na lokacijama jer su se prekoračile granice prihvatnih kapaciteta područja. Negativan učinak turizma prvenstveno se očituje kroz koncentraciju turista i gradnju turističkih smještajnih kapaciteta te prometne i komunalne infrastrukture. Dakako, ti učinci ovise o vrsti posjete, obliku i vrsti turističkog razvoja, vremenu posjeta, obliku aktivnosti te vrsti zaštićenog područja (Petrić,L. 2006). Velika koncentracija posjetitelja na nekom prostoru može dodatno ugroziti pojedina područja, posebice ekološki osjetljiva, kao što su nacionalni parkovi, parkovi prirode, zaštićeni krajolici, strogi i posebni rezervati prirode i spomenici prirode. U nastavku se daje pregled najčešćih negativnih utjecaja razvoja turizma u zaštićenim područjima (Tablica 2.).

Tablica 2. Negativni utjecaji razvoja turizma u zaštićenim područjima

(Izvor: Phillips, A.: Sustainable Tourism in Protected Areas, IUCN, 2002.)

NEGATIVNI UTJECAJI	
• Kreiranje staza (i oštećivanje)	• Kulturni vandalizam
• Područja kampova (i oštećivanje)	• Brodovi koji oštećuju obale
• Smeće	• Gubitak staništa
• Zakrčenje	• Ispušni plinovi i zagađenje zraka
• Staze i rekreacijska vozila	• Sakupljanje ogrijevnog drva
• Utjecaji krda stoke	• Vizualni i zvučni utjecaji
• Problemi ljudskog otpada	• Pretjeran ribolov
• Ometanje divljih životinja, navika ili utjecaji na iste	• Utjecaji na vegetaciju • Oštećivanje pješčanih dna/grebena
• Konflikti među korisnicima	• Zbijenost ili erozija tla
• Zagađenje vode (fizičko ili biološko)	• Povećan rizik od vatre
• Pretjeran razvoj	• Oštećenje arheoloških područja
• Trave, gljive i egzotične vrste	• Utabavanje (ljudsko ili konjsko)
• Mijenjanje vodenih smjerova	• Uzimanje suvenira (flora, fauna, itd.)

U prikazanoj tablici jasno vidimo kako su negativni utjecaji usko povezani s razvojem turizma i boravkom posjetitelja u prirodi, odnosno zaštićenom području. S ciljem smanjenja ili potpunog izbjegavanja negativnih utjecaja uloga i značaja javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjem je od presudne važnosti. Ključno je pomiriti različite interese različitih dionika. U nastavku slijedi tablica 3. koja predstavlja rizike turizma na okoliš:

Tablica 3.Rizici turizma na okoliš

(Izvor: Phillips, A.: Sustainable Tourism in Protected Areas, IUCN, 2002.)

ELEMENT	PRIMJERI RIZIČNOSTI TURISTIČKIH AKTIVNOSTI
Ekosustavi	• Konstruiranje smještaja, centara za posjetioce, infrastruktura i drugih servisa ima direktan utjecaj na okolinu, uklanjanje vegetacije, ometanje životinja, eliminacija staništa, utjecaj na odvod itd. • Divlje prebivalište može biti značajno izmijenjeno (pravci kretanja, područja za lov, područja za razmnožavanje, itd.) od strane svih vrsta turističkog razvoja i upotrebe.
Zemljišta	• Zbijanje zemljišta može se pojaviti na određenim dugo korištenim područjima. • Odstranjivanje i erozija zemljišta se također pojavljuju, i mogu se nastaviti i kada ometanje završi.
Vegetacija	• Koncentrirana upotreba oko objekata ima negativne utjecaje na vegetaciju. • Transport može imati direktne negativne utjecaje na okolinu (npr. uništavanje vegetacije, transmisija trava, ometanje životinja). • Učestalost požara može se promijeniti zbog turista i uprave turizma parka.
Voda	• Povećana potražnja za svježom vodom. • Odlaganje otpada ili smeća u rijeke, jezera ili oceane. • Ispuštanje ulja i goriva od strane brodova i manjih plovnih objekata. • Vodena plovila na propeler mogu utjecati na određene morske biljke i vrste.
Zrak	• Motorna prijevozna sredstva mogu izazvati onečišćenja zbog ispuštanja ispušnih plinova (avioni, vlakovi, brodovi ili automobili).
Divlji život	• Lov i ribolov mogu promijeniti dinamiku populacije. • Lovci i ribari mogu tražiti upoznavanje stranih vrsta i povećanu populaciju ciljnih životinja. • Pojavljuju se utjecaji na insekte i male beskičmenjake, zbog transportacije • Ometanja posjetilaca mogu se javiti za sve vrste, uključujući one koje ih ne privlače. • Može biti različitih vrsta ometanja: bukom, vizualno ili ponašanjem. • Utjecaji se mogu nastaviti poslije početnog kontakta (npr. prije nego ptice slete ili sisavci nastave s razmnožavanjem ili hranjenjem). • Morski sisavci mogu biti povrijeđeni ili ubijeni od strane brodova ili posjekotina od propelera. • Navikavanje na ljude može izazvati promjenu ponašanja divljih životinja,

Tablica 3. prikazuje kako elementi kao što su: ekosustavi, zemljišta, vegetacija, voda, zrak i divlji život utječu na turističke aktivnosti, i koliki je stupanj rizičnosti posljedica koje turističke aktivnosti ostavljaju za sobom.

Iako turizam uzrokuje brojne negativne posljedice u zaštićenim područjima, na mnoge od njih se može utjecati, smanjiti ili zaustaviti ukoliko se racionalno upravlja razvojem turizma na određenom području imajući na umu prirodne karakteristike samog područja i njegove ograničavajuće faktore. Negativni učinci turizma u zaštićenim područjima u najvišoj mjeri proizlaze iz nekontroliranih turističkih posjeta i nekontroliranog rasta smještajnih i sportsko rekreativnih prihvatnih kapaciteta, bez da se vodi računa o specifičnostima samog prostora. Stoga plan razvoja turizma u zaštićenom području treba sadržavati plan mjera kojima će se kontrolirati sustav posjećivanja i prilagoditi specifičnim svojstvima zaštićenih područja kako bi se ublažili ili u potpunosti izbjegli negativni efekti turističkog djelovanja na zaštićenom području.

S obzirom na sve prethodno navedene negativne utjecaje turizma u zaštićenim područjima, potrebno je ustanoviti da li razvoj turizma ugrožava bioraznolikost područja pod zaštitom i temeljne razloge zbog kojih se područje stavlja pod zaštitu, tradicionalni način življenja i lokalnog stanovništva, kao i ekološku ravnotežu. Javna ustanova zadužena za brigu i skrb o zaštićenom područja treba vršiti monitoring i analizirati pozitivne i negativne utjecaje turizma. Nizom svojih aktivnosti poticati pozitivne a minimizirati negativne učinke turizma na području zaštićenih područja, te time odrediti koliko zapravo turizam šteti prirodi i koje su to mjere koje će ublažiti njihove negativne utjecaje. Također, važno je razmotriti kakav bi utjecaji bili na okoliš ako bi se u zaštićenim područjima turistička aktivnost zamijenila s nekom drugom gospodarskom aktivnošću poput. šumarstva, agrokultura, rudarstva ili urbanizacije (Stojanović, N. 2005).

Turizam u zaštićenim područjima može imati i niz pozitivnih utjecaja. Tako potencijalne koristi od turizma mogu biti: porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, porast dohotka, stimuliranje i diversifikacija lokalne ekonomije, poticanje lokalne proizvodnje, doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog nasljeđa, podrška istraživanju i razvoju dobrih ekoloških navika, podrška ekološkoj edukaciji posjetitelja i lokalnog stanovništva itd. Što se tiče ekonomskih koristi, turizam sigurno predstavlja priliku za ekonomski razvoj, ekonomsku diversifikaciju i rast povezanih aktivnosti (Vukalović, J. 2016). Negativni učinci turizma u zaštićenim područjima u najvišoj mjeri proizlaze iz nekontroliranih turističkih posjeta i nekontroliranog rasta prihvatnih kapaciteta, bez da se vodi računa o specifičnostima samog prostora. Stoga plan razvoja turizma u zaštićenom području treba sadržavati plan mjera kojima će se kontrolirati sustav posjećivanja i prilagoditi specifičnim svojstvima zaštićenih područja kako bi se ublažili ili u potpunosti izbjegli negativni efekti turističkog djelovanja na zaštićenom području.

U nastavku slijedi Tablica 4. koja predstavlja ekonomske koristi i ekonomske štete razvoja turizma u turističkim destinacijama.

Tablica 4. Ekonomske koristi i štete razvoja turizma u turističkim destinacijama

(Izvor: Prilagođeno prema Marzuki, A. Percepcija lokalnog stanovništva o turističkom razvoju, (2012), Turizam, 203-215.)

EKONOMSKE KORISTI	EKONOMSKE ŠTETE
• Rast dohotka subjekata turističke ponude (pravnih i fizičkih osoba) po osnovi ostvarene turističke potrošnje	• Oportunitetni troškovi (ukoliko se investira u turizam, ne investira se nigdje drugdje)
• Rast javnih prihoda od sredstava prikupljenih po osnovi naplaćenih poreza i boravišnih pristojbi,	• Potreba investiranja u infrastrukturu koja je potrebna samo u određeno vrijeme u godini
• Rast bruto domaćeg proizvoda	• Neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine (sezonalnost)
• Rast prihoda od izvoza proizvoda i usluga putem turizma (bilježi se na računu tekućih transakcija platne bilance)	• Rast vrijednosti nacionalne valute za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska aprecijacija)
• Rast direktnog i indirektnog zapošljavanja te restrukturiranje tržišta rada (naročito regionalnog)	• Rast cijena proizvoda i usluga na turistički receptivnim područjima za vrijeme trajanja turističke sezone (sezonska inflacija)
• Rast poduzetničke aktivnosti (malo i srednje poduzetništvo)	• Rast cijena nekretnina na turistički receptivnim prostorima (kontinuirano)
• Rast kapitalnih ulaganja (privatnih i javnih)	• Rast rashoda po osnovi uvoza proizvoda i usluga zbog turizma
• Aktiviranje neprivrednih resursa (pretvaranje u turistički atraktivne resurse)	• Prekomjerna gospodarska ovisnost o turizmu
• Osnaživanje regionalnog razvoja i interregionalne suradnje	• Niska stopa povrata na investicije
• Poticanje općeg gospodarskog rasta i razvoja	• Odljev sredstava iz destinacije zbog uvoza roba odnosno plaćanja inozemne radne snage
• Rast životnog standarda lokalnog stanovništva	• Rast društvenih troškova nastalih zbog razvoja turizma (npr. zbrinjavanje otpada, zagađenje) itd.

Što se tiče ekonomskih koristi vidljivih iz Tablice 4., turizam zasigurno predstavlja priliku za ekonomski razvoj, ekonomsku diversifikaciju i rast povezanih aktivnosti. Dok su ekonomske štete koje proizlaze iz ekonomske koristi prevelike, npr. rast društvenih troškova, rast cijena nekretnina, rast cijene proizvoda, prekomjerna gospodarska ovisnost o turizmu, itd.

3.2 Održivi turizam u zaštićenom području

Potražnja za turizmom temeljenom na prirodi (*nature - based*) u svojem je porastu u posljednjim desetljećima. Svjetska turistička organizacija svojevremeno najavila je trendove po kojima se pretpostavlja da će se taj rast nastaviti i u sljedećem desetljeću i izvan njega (UNWTO, 2010). Nedostatak financijskih sredstava za ostvarivanje ciljeva zaštićenih područja stvara značajan problem. Od zaštićenih područja sve se više očekuje ostvarivanje prihoda od turizma. Poradi nedostatka financijskih sredstava javne ustanove primorane su okrenuti se turizmu i promociji, dok se zaštita i očuvanje lokaliteta stavlja na drugo mjesto. Sve to ima za posljedicu neodrživi razvoj turizma u zaštićenim područjima a još manje razvoj ekoturizma koji se veže uz osnivanje nacionalnih parkova koji imaju ključnu ulogu u postizanju ciljeva ekoturizma – zaštita prirodnih resursa, ostvarenje ekonomske koristi i ekološka edukacija lokalnog stanovništva i turista Turizam može dati snažan poticaj za zaštitu biološke raznolikosti, no, sve veći broj posjetitelja nije jamstvo samo po sebi da će se prihodi od turizma reinvestirati u zaštitu i očuvanje. Iako se turizam često smatra održivom opcijom za generiranje prihoda, postoji mnogo slučajeva u kojima nedovoljno i netransparentno planiranje ometa koncepciju održivog razvoja, što kao učinak ima smanjenje lokalnih koristi, u konačnici i negativne učinke na zaštitu prirode (Hübner et al., 2014).

Turizam se često smatra kao opcija koja je održiva za stvaranje prihoda, postoji većina slučajeva u kojima se ističe kako nedostatak planiranja sprječava strategiju održivog razvoja, što kao efekt ima smanjenje koristi lokalnog stanovništva, a na kraju i nepovoljan učinak na zaštitu prirode (Zmijanović, LJ.,2018). Istodobno povećanje potražnje rezultira nepovoljan učinak kroz različite segmente pri čemu se mogu istaknuti: izgradnja kampova i turističkih objekata, izgradnja cesta, korištenje vodenih površina koje su namijenjene za rekreaciju, ometanje životinja kroz promatranje u njihovom staništu i dr. (Marković, I. 2015). Ključan problem održivog turističkog razvoja je kako postojeći razvoj masovnog turizma učiniti što je više moguće održivim (Butler, 1999:13). Održivi razvoj turizma polazi od pretpostavke da su resursi ograničeni, te traži način za definiranje tih limita, a u skladu s time i mogućih granica razvoja. Održivi razvoj definiran je kao razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolji vlastite potrebe (World Commission on Environment and Development 1987). Određena provedena istraživanja govore u prilog tome kako održivi turizam nije komoditet kojeg si mogu priuštiti samo financijski bogate zemlje, isto tako primjena koncepta održivog razvoja nije antirazvojna koncepcija kao se često interpretira te ne potiče siromaštvo onih zemalja koje su u razvoju (Barić, D., Birkić, D., Primužak, A. 2019). Zaštićena područja su pretežno gospodarski nerazvijena, sa manjim standardom življenja lokalnog stanovništva, koje zapravo kroz turistički razvoj zaštićenog područja dobiva priliku gospodarskog razvoja. Karakteristično za upravljanje održivim turizmom zaštićenog područja su specifični uvjeti po kojima turizam može upotrebljavati prirodne i antropogene resurse.

Zaštićena područja čine važnu rezervu prirodnog, kulturnog i socijalnog kapitala, tijek ekonomske vrijednosti dobara i usluga koje upotrebljava društvo. Raspolaganje zaštićenim područjima i prinosi koji se priželjkuje od zaštićenog područja unutar modela održivog razvoja turizma su znatne.

Svjetska turistička organizacija (UNWTO, 2007), čvrstog je stava da su smjernice za održivi razvoj i održivo upravljanje primjenjive u svim oblicima turizma, u svim vrstama destinacija, uključujući masovni turizam i različite turističke segmente. Tako da je UNWTO (2000), u skladu s općim konceptom održivosti, održivi razvoj turizma definirala kao:

[...} onaj koji zadovoljava potrebe današnjih turista i u isto vrijeme štiti prostor i povećava mogućnost održivosti za budućnost [...] projekt koji upravlja svim resursima na način da poštuje ograničenja ekonomske, socijalne i estetske kompatibilnosti dok zadržava kulturni integritet, esencijalne ekološke procese, bioraznolikost i sustave koji podržavaju život. (UNWTO u Padin, 2012:510). Tijekom vremena UNWTO(2004) proširuje definiciju te naglašava da: „Održivi turizam korištenje prirodnih resursa treba učiniti optimalnim, poštuje sociokulturne autentičnosti zajednice domaćina, osigurava održivo dugoročno poslovanje."

Održivi turistički razvoja prema (UNWTO, 2004:7) treba moći :

1. Osigurati optimalnu upotrebu resursa iz okoliša koji konstituiraju ključne elemente u razvoju turizma, održavajući nužne ekološke procese i pomažući u očuvanju prirodnog nasljeđa i biološke različitosti;
2. Poštivati socio - kulturnu izvornost (autentičnost) domaćina, očuvati izgrađeno i životna kulturna nasljeđa i tradicionalne vrijednosti, te doprinese interkulturalnom razumijevanju i toleranciji;
3. Omogućiti održive, dugoročne ekonomske aktivnosti, osiguravajući pravednu distribuciju socio - ekonomskih koristi svim zainteresiranim, a uključujući stabilnu zaposlenost, mogućnosti za ostvarivanje dohotka i socijalne usluge domaćoj zajednici, te doprinese ublažavanju siromaštva.

Berlinska deklaracija 1997.godine o biološkoj raznovrsnosti i o održivom turizmu navodi sljedeće: " Turizam bi se trebao razvijati na način koji doprinosi lokalnim zajednicama, da jača lokalnu ekonomiju, zapošljava lokanu radnu snagu i na održivi način koristi lokane resurse, poput lokalne poljoprivredne proizvode, lokalno tradicijsko nasljeđe. Mehanizmi, uključujući politike i zakonodavstvo trebaju biti postavljeni na način da osiguraju dobrobit lokalnoj zajednici. Turističke aktivnosti trebaju poštivati ekološke osobine i kapacitet u lokanoj sredini gdje se odvijaju. Svi napori, radnje, bi trebali biti učinjeni na način da poštuju tradicijski način života i kulturu (Biodeversity & Tourism, 1997).

4. EKOTURIZAM

Ekoturizam je oblik turizma koji je usko povezan sa odgovornim i održivim turizmom. Eko turizam se sadržajno definira kao uži oblik održivog turizma (Alaeddinoglu et al. 2013, Adeniran i Akinlabi 2014), a flora, fauna i kulturna baština njegove su primarne atrakcije (Adeniran i Akinlabi 2014). On često uključuje posjet zaštićenim prirodnim atrakcijama pa se u kontekstu ekoturizma može govoriti o područjima kao što su nacionalni parkovi i parkovi prirode. Osim samog geografskog područja, ekoturizam uključuje i njegov široki popratni sadržaj uključujući smještaj, parking ili lokalne proizvode. Također, ekoturizam sugerira i drugačiju svrhu i iskustvo turističkog posjeta od uobičajenog masovnoga turizma (Martinić, 2010). Procjenjuje se da je oko 3% međunarodnih odmorišnih putovanja motivirano ekoturizmom, a podržan je povećanom ekološkom svijesti kupaca, te pokazuje iznimno veliki rast između 10% i 20% godišnje. Prema podacima TIES-a (The International Ecotourism Society 2006), ekoturizam od 90-ih godina prošloga stoljeća raste po stopi od 20 –34% godišnje. Nadalje, na globalnoj razini u 2004.godini, ekoturizam je imao tri puta brži rast nego ukupna turistička industrija. Trend ukazuje kako će ekoturizam, zajedno s ostalim segmentima alternativnoga turizma, biti sektor koji će najbrže rasti u narednom razdoblju.

4.1 Pojmovno određenje i obilježja ekoturizma

U literaturi se javljaju različite definicije ekoturizma. Tako je Fennel (citirano prema Krider et al.2010) identificirao čak 85 definicija ekoturizma te ih podijelio u pet glavnih kategorija: prirodna okolina, konzervacija, kultura, koristi za lokalno stanovništvo i edukacija. Acott et al. (1998) ističu dvije vrste definicija ekoturizma. Prva grupa je donekle uža te je ekoturizam definiran u odnosu na aktivnost koju turist poduzima. Druga grupa uzima u obzir širu sliku te uključuje principe etike i filozofije. Tako se na primjer dotiče vrijednosti ili motivacije turista.

Jednu od prvih definicija eko turizma dao je meksički arhitekt Caballos - Lascaurin 1987., a ona glasi:

„Putovanje u relativno netaknutu i nezagađenu prirodu sa specifičnim ciljevima kao što su učenje, uživanje i divljenje okolišu, biljkama i životinjama kao i prošlom i postojećem kulturnom nasljeđu određenog područja.“

Jedna od vodećih definicija predložena je od strane Međunarodnoga eko turističkog društva (eng. *TIES –The International Ecotourism Society*) koja ekoturizam određuje kao: „Odgovorno putovanje u prirodna područja koja čuvaju okoliš, poboljšavaju dobrobit lokalnih ljudi i uključuju interpretaciju i edukaciju“(The International Ecotourism Society 2018).

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji (eng. *The World Tourism Organization–UNWTO*), ekoturizam predstavlja vrstu turizma koju karakteriziraju sljedeća obilježja *(The World Tourism Organization 2018*):

a) Turizam temeljen na prirodi, a glavna motivacija turista za posjet predstavljaju promatranje i uvažavanje prirode te tradicionalne kulture koje prevladavaju u prirodnim područjima,

b) Ima obrazovne i interpretacijske značajke,

c) Općenito je, ali i ne isključivo, organiziran od strane specijaliziranih putničkih agencija za male grupe. Partneri pružatelja usluga na destinacijama obično su male tvrtke u lokalnom vlasništvu,

d) Minimizira negativne utjecaje na prirodno i društveno-kulturno okruženje.

e) Kroz razne načine, podržava održavanje prirodnih područja koja se koriste kao ekoturističke atrakcije.

Tako je Björk (2008) temeljem pregleda literature, sažeo šest karakteristika ekoturizma: očuvanje okoliša i kulture, doživjeti i uživati, temelj na lokalnim prostorima, naučiti, turizam malih razmjera, turizam temeljen na suradnji. Beaumont (2011) sažima tri temeljna kriterija ekoturizma: prirodu, edukaciju i održivost.

Prema TIES-u moguće je izdvojiti šest načela razvoja ekoturizma koji uključuju:

- smanjenje negativnih učinaka na prirodu i kulturu,
- obrazovanje turista o neophodnosti zaštite okoliša,
- naglasak na odgovornog poslovanja, koje se provodi u suradnji s lokalnom vlašću i sa lokalnim stanovništvom poradi ispunjenja lokalnih potreba i razvijanje koristi od zaštite okoliša,
- želja za povećanjem ekonomske koristi za određena područja, a posebice za stanovništvo koje živi u prirodnim zaštićenim područjima i oko njih,
- želja da razvoj turizma ne prelazi društvene i prirodne granice dopuštenih promjena,
- pozivanje na infrastrukturu koja je razvijena u skladu čovjekovom životnom sredinom, smanjenje upotrebe fosilnih goriva, očuvanje domaćeg biljnog i životinjskog svijeta te uklapanje u prirodno i kulturno okruženje.

Osnovna obilježja ekoturizma (prema UNWTO-u) su:

- sadrži edukacijske i interpretacijske komponente,
- obično se organizira za manje skupine posjetitelja, a organizaciju provode kvalificirana mala poduzeća u privatnom vlasništvu,
- negativni učinci na prirodni i socio-kulturni okoliš dovode se na minimum,
- podupire zaštitu prirodnih područja,
- ostvaruje ekonomsku korist za lokalnu zajednicu,
- realizira radna mjesta i mogućnosti stjecanja financijske dobrobiti za lokalnu zajednicu,
- povećava svijest lokalnog stanovništva i privremenih posjetitelja o potrebi očuvanja prirodnih dobara.

Godine 2002. na konferenciji o "Odgovornom turizmu u destinaciji", koja je održana u Cape Town-u neposredno prije Svjetskog summita o održivom razvoju u Johannesburgu, gdje se okupilo 280 predstavnika svih sektora turizma iz dvadeset zemalja, na usvojenoj Deklaraciji stoji da odgovorni turizam:

- smanjuje negativne efekte na gospodarstvo, okoliš i društvo,
- postiže veću gospodarsku dobrobit za lokalno stanovništvo i povećava korist zajednica domaćina; unaprjeđuje uvjete rada i dostupnost turizma,
- uključuje lokalno stanovništvo u donošenju odluka koje utječu na njihov život i životne šanse,
- pozitivan učinak ima na očuvanje prirodne i kulturne baštine, prihvaćajući raznovrsnost,
- omogućava vrijedna i korisna iskustva turistima kroz kontakte s lokalnim stanovništvom, uz koje se javlja pozitivno razumijevanje društva, kulture i okoliša,
- omogućuje pristup osobama s poteškoćama u kretanju
- kulturološki je osjetljiviji, stimulira razvijanje poštovanje između turista i domaćina te doprinosi jačanju lokalnog ponosa i izgradnji samopouzdanja.

Temeljna načela ekoturizma moraju se temeljiti na (Pančić-Kombol, T. 2000):

- načelima održivosti, tj. pružanje turistima jedinstveno i nezaboravno iskustvo te održavanje i unapređivanje kvalitete okoliša,
- privlačenje turista u takvo prirodno okruženje te korištenje turizma za održavanje i zaštitu prirode putem izobrazbe, promjene stavova lokalnog stanovništva i vlasti,
- razvoj lokalnih zajednica i promjenu političkih prioriteta, ujedno potrebno je otvoriti mogućnost zapošljavanja i razvoja poduzetništva za lokalno stanovništvo.

Ekoturizam svakako podrazumijeva odgovorni turizam, a to je jedan od oblika turizma u kojem su posjetitelji ekološki osviješteni za zaštitu prirode te podupiru dobrobiti lokalnog stanovništva. Između lokalnog stanovništva i zaštićenog područja postoji poveznica u kojem lokalno stanovništvo štiti resurse, a uz to postiže i ekonomsku korist. Kroz odgovorni turizam obavljaju se mjere koje smanjuju negativne efekte na prirodu, te pridonose kvaliteti prirode koju posjećuju posjetitelji, također imaju pozitivan utjecaj na kvalitetu življenja lokalnog stanovništva.

Najčešći problemi kod provedbe ekoturizma (Tišma, S. 2006):

- neadekvatna zaštita prirode i provjera posjetitelja u parku,
- nedostatno razvijena infrastruktura,
- manjak sustavno stvorene turističke ponude u zaštićenim područjima i izostanak suradnje s lokalnim i županijskim dužnosnicima,
- nesporazumi s vlasničkim zakonima i procesom privatizacije,
- nedostatak koncepta za prostorno uređenje,
- urbanizacija i nezakonita gradnja u parkovima.

4.2 Ekoturist i njegove karakteristike

Ekoturist je "pojam" putnika koji želi ostvariti i doživjeti nova iskustva sudjelovanjem u načinu života u destinaciji koju posjećuje, sa naglaskom na zaštitu prirode. Ekoturist svjestan je važnosti prirode i njezinih ljepota, te načinom posjećivanja sudjeluje da se ista zaštiti na najbolji mogući način.

Karakteristike ekoturista (Odgovorni turizam, https://www.responsibletravel.org/):

- **Zanimanje** (prosječni ekoturist dolazi iz redova menadžera, viših službenika, profesionalaca trgovaca, studenata).
- **Prihodi** (općenito prihodi kućanstava ekoturista viši su u prosjeku od prihoda uobičajene populacije koja putuje. Po prihodima većina njih pripada u srednji i viši srednji sloj).
- **Obrazovanje** (u prosjeku su obrazovaniji. U SAD-u 75% ekoturista imaju neku od diploma visokih škola ili fakulteta. U Velikoj Britaniji taj je postotak oko 61%).
- **Dob** (Istraživanja u SAD-u i EU pokazala su da je većina ekoturista u dobi od 25 – 54 godine, uz zamjetan trend povećanja starosne dobi turista koji putuju u ekoturističke destinacije. Mlađi turisti putuju povremeno dok stariji putuju češće, te su puno više iskusniji).
- **Spol** (u većem postotku nalaze se žene, pretežito unutar mlađe populacije, dok su muškarci ravnomjerno raspoređeni unutar mlađe i starije populacije).
- **Učestalost putovanja** (ekoturisti prosječno putuju dva do pet puta godišnje).
- **Sezona putovanja** (Iskusni ekoturisti koji često putuju ne preferiraju posebno neku od sezona (zimsku ili ljetnu). Štoviše, vole putovati izvan glavne sezone.

Ova činjenica važna je za destinacijski menadžment i pruža mu priliku da stvaranjem ekoturističkih sadržaja produlji sezonu u vlastitim destinacijama).

- **Duljina putovanja** (Ovisi o udaljenosti destinacije i aktivnostima u destinaciji, iliti što je destinacija udaljenija, a aktivnosti intenzivnije, to će putovanje trajati duže.
- **Potrošnja i aktivnosti u destinaciji** (Ekoturisti u prosjeku troše više od uobičajenih turista. U Velikoj Britaniji 60% ekoturista izjavilo je da ekoturistička putovanja nisu skupa (što ukazuje na činjenicu da nisu osjetljivi na cijenu). Turisti u ekoturističkoj destinaciji troše 44% više od turista koji posjećuju uobičajena odredišta masovnog turizma. Troškovi ovise i o aktivnostima: Švicarci, Nijemci i Skandinavci najviše troše na outdoor aktivnosti kao što su: jahanje, planinarenje, alpinizam, safari. Ekoturisti nisu osjetljivi na cijenu, ali su vrlo osjetljivi na odnos vrijednosti za novac. Ono što češće uspoređuju je kvaliteta turističkog doživljaja, nasuprot kvaliteti proizvoda i usluga. S obzirom da ekoturisti putuju više puta godišnje drugo putovanje obično uključuje i druge aktivnosti i to najčešće: trekking, vožnju čamcima, biciklizam).
- **Smještaj** (Kada je u pitanju smještaj, eko turisti radije se baziraju na manje i intimnije objekte, veliku pozornost posvećuju objektima "zelene gradnje".Najčešće su to: bad & breakfast, bad & bike, kuće za odmor, šumski pansioni, šumske kolibe, kampovi).
- **Motivi putovanja** (Kod mlađe populacije ekoturista, najznačajniji motiv za putovanje je uzbuđenje i nova iskustva, a kod starije populacije je interes za okoliš i prirodno okruženje. Kod ekoturista srednjih godina glavni motiv je bijeg od stresa i svakodnevice).
- **Zadovoljstvo doživljajem** (Najveće zadovoljstvo putovanjem proizlazi iz onih doživljaja povezanih s učenjem, upoznavanjem kulture, te vođenim turama i interpretacijom okoliša. Za zadovoljstvo doživljajem presudnu važnost imaju: osposobljeni, educirani i elokventni vodiči, dobro osmišljeni i organizirani edukativni programi, sredstva za interpretaciju okoliša (informacijske i interpretacijske ploče, info kiosci, putokazi, upozorenja, tiskani ili elektronski vodiči, karte i sl.).

U kontekstu ekoturizma, istraživanja ukazuju kako je priroda važna odrednica motivacije ekoturista (Kerstetter et al.2004; Alaeddinoglu et al.2013; Hu i Lu 2014). Međutim, u literaturi se mogu pronaći i drugi važni motivi, a što djelomično može biti uvjetovano različitim područjima provedbe istraživanja. Eagles (1992) osim motiva vezanih uz raspon značajki prirodnog okoliša, ističe društvene motive kao što su tjelesna aktivnost, susret s ljudima sličnih interesa i vidjeti što više u dostupnom vremenu. Hartley i Harrison (2009) u svojem su istraživanju došli do sljedećih važnih pozitivnih skupina motiva: samopoštovanje, relaksacija, društvena interakcija, samoispunjenje i uzbuđenje. Kamri i Radam (2013) kao primarnu motivaciju navode grupu čimbenika vezanih uz izazove za izlet (na primjer, razvijanje vještina).

Različita motivacija nadalje može ukazati kako ekoturisti nisu homogena skupina što je dovelo do podjela i različitih načina definiranja tipova ekoturista. (Beh i Bruyere2007) izdvojili su tri tipa ekoturista: eskapist, učenik i spiritualist, (Barić et al. (2016b) navode dva tipa: aktivist i pasivist, a Kerstetter et al. (2004) tri: turist za doživljaj, turist za učenje i turist za ekoturizam. Često korištena podjela ekoturista je na mekane i tvrde tipove (Dey i Sarma 2006).

Razlika između turista i ekoturista prema istraživanjima su motivi po kojim se ekoturisti razlikuju od klasičnih turista, a to su: boravak u destinacijama koja nisu previše napučena, boravak u netaknutoj prirodi, učenje o životu u prirodi, razgledavanje divljih životinja i biljaka, upoznavanje domaćeg stanovništva i njihove kulture, osjećaj za korist koju od njihova putovanja ima lokalna zajednica, te izazov koji je fizički i umni.

4.3 Ponašanje odgovornog turista

Globalni etički kodeks za turizam osnovni je okvir za odgovorni i održivi turizam. Kodeks je 1999 godine prihvatila Glavna skupština Svjetske turističke organizacije, dvije godine kasnije potvrdila ga je Glavna skupština Ujedinjenih naroda. Kodeks je sveobuhvatan set načela, s ciljem da bude vodič glavnim sudionicima u razvoju turizma, a podjednako je namijenjen vladama, turističkim tvrtkama, destinacijama, lokalnim zajednicama i turistima. U nastavku slijede pravila ponašanja (Cvitković, D. 2018):

Pravila ponašanja odgovornog eko turista (Cvitković, D. 2018):

- Poštivanje domaćina i svega onoga što čini destinaciju različitom i jedinstvenom,
- Smanjenje vlastitog utjecaja na okoliš čuvajući prirodne resurse,
- Podupiranje lokalnog gospodarstva kupnjom lokalno izrađenih rukotvorina i proizvoda
- Informiranost posjetitelja, briga za vlastitu sigurnost i zdravlje prije i tijekom putovanja,
- Obzirnost na putovanje, poštivanje nacionalnih zakona i propisa,
- Poštivanje ljudskih i dječjih prava,
- Podupiranje projekata u zajednici,
- Odgovoran odnos prema zaštićenim prirodnim i kulturnim dobrima.

Unatoč raspoloživosti, atraktivnosti i očuvanosti prirodnih resursa, ekoturizam u Hrvatskoj još uvijek je slabo razvijen. Posebnu pažnju treba obratiti na to da je eko turizam zapostavljen gotovo i u većini zaštićenih prirodnih lokaliteta. Sa naglaskom da je ekoturizam u Hrvatskoj poprilično novi model unatrag nekoliko godina uspostavljaju se određene aktivnosti koje se mogu smatrati kao dio ekoturizma, posebice u nacionalnim parkovima i parkovima prirode (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine, https://mingor.gov.hr)

4.4 Modeli upravljanja zaštićenim područjem primjenjujući koncept održivog razvoja turizma u zaštićenim područjima

Tijekom vremena razvijani su konceptualni okviri upravljanja zaštićenim područjem (Wagar, 1964; Shelby i Heberlein, 1986; Manning, 2007; Whittaker et al., 2011), Ti programi formirali su temelje za niz upravljačkih programa poput "granice prihvatljivih promjena" *(The Limits of Acceptable Change LAC)* i "iskustva posjetitelja i zaštite resursa" *(The Visitor Experience and Resource Protection VERP)*, koncept "prag održivosti" (Drumm, 2008; Drumm et al., 2011) turizma u zaštićenim *područjima (The Threshold of Sustainability for Tourism within Protected Areas).* Šumarska služba SAD-a *(United States Forest Service USFS)* razvila je program LAC (Stankey et al., 1985; McCool, 1994; McCool i Cole, 1997), dok je VERP razvijen od strane Službe nacionalnih parkova SAD-a (National Park Service, 1997; Manning 2001, 2009).

4.4.1 Model "LAC"

Program "granice prihvatljivih promjena" LAC (*The Limits of Acceptable Change)* okvir u kojima se postavlja pitanje razvoja rekreacije i upravljanja. Početak razvoja programa odvijao se ranim 1980-im, a razlog zbog kojeg je razvijan je pokušaj rješavanja problema u upravljanju pri rekreacijskom korištenju u nacionalnim zaštićenim područjima u SAD-u. Kao što je izvorno opisao Stankly et al.(1985), model planiranja "LAC" od svoje četiri glavne komponente proširio se na devet različitih koraka, koji bi doprinijeli poboljšanju učinkovitosti njegove same provedbe. Ovi koraci svjesno prate postojeće procese planiranja, dok za druge model "LAC" može predstavljati zaokret. Kod ovog modela, jako je važno da "planeri" razumiju razloge za svaki korak i njegove kompozicije koji se mogu mijenjati ovisno o potrebi. Prvi korak odnosi se na određivanje područja posebne vrijednosti, kao i pitanja i nedoumice vezane za to područje. Drugim korakom opisuju se i definiraju prilike. Treći korak je korak u kojem se odabiru pokazatelji resursa i društveni uvjeti. Četvrti korak odnosi se na razmatranje popisa postojećih resursa i socijalnih indikatora. Petim korakom navodi se standardi za resurse i socijalni indikatori, šestim se korakom identificiraju alternativne prilike. Sedmi korak odnosi se na postupke koji određuju svaku alternativu. Osmim korakom procjenjuju se i odabiru željene mogućnosti, dok se devetim korakom provode aktivnosti i prati stanje.

Progresivnom turističkom revitalizacijom zaštićenog područja, sve više se očekuje ispunjenje ekoloških, ekonomskih te sociokulturnih segmenata razvoja društvene zajednice, naročito povećanje standarda života domaćeg stanovništva. Ekonomski gledano, takvi uvjeti uključuju dodatne troškove pod kojima turizam može koristiti prirodne i antropogene resurse u zaštiti prirode, a koji u drugim prostorima razvoja turizma ne postoje (Barić, D., Birkić, D., Primužak, D., 2019). Sa osnovnim ciljem očuvanja cjelokupne prirode zaštićenih područja specifično za upravljanje održivim turizmom zaštićenih područja jesu posebni uvjeti pod kojima mogu koristiti prirodne vrijednosti u svrhu razvoja turizma. Uz to, ekonomski gledano, takav uvjet označava dodatne troškove zaštite prirode, a koji u drugim prostorima ne postoje.

4.4.2 Model "VERP"

Program "iskustva posjetitelja i zaštite resursa" VERP *(The Visitor Experience and Resource Protection)* sličan je modelu "LAC" ali je izvorno dizajniran sa svrhom da zadovolji zakonodavne, političke i administrativne potrebe Službe nacionalnih parkova SAD-a. Radi se o okviru kojim se stavlja u odnos nosivost u odnosu na kvalitetu resursa i kvalitetu doživljaja posjetitelja. Na ovom modelu naglasak se stavlja na strateške odluke koje se odnose na temelj nosivosti, procjene vrijednosti i kvalitete resursa, te kvalitete iskustva posjetitelja. Nedostatak ovog okvira je teško definiranje „iskustva posjetitelja“, a prednost modela je analiza resursa i upravljačko zoniranje. Umjesto potrage za “najboljim okvirom”, važniji je odabir i primjena jednog od okvira (Manning i Freimund, 2004). Primjena okvira za upravljanje mora biti u suglasju sa osnovnom definicijom zaštićenog područja.

4.4.3 Model "Prag održivosti"

Razvoj koncepta “prag održivosti” (Drumm, 2008; Drumm et al., 2011) turizma u zaštićenim područjima *(The Threshold of Sustainability for Tourism within Protected Areas)* noviji je pojam i nastavlja se razumijevati i kao mjera za ublažavanje negativnih efekata turizma u zaštićenim područjima. Radi se o razini ulaganja koja je potrebna kako bi se osiguralo da se prirodne vrijednosti na određenom zaštićenom području ne smanjuju. Prag održivosti postiže se osiguravanjem odgovarajućeg ulaganja u svaku od pet ključnih područja kapaciteta za upravljanje:

- praćenje utjecaja,
- osnovna infrastruktura,
- sigurnost,
- interpretacija i informacija,
- plaće i edukacija.

Istraživanje tržišta pokazuje da su posjetitelji uglavnom spremni platiti odgovarajuće naknade, pogotovo kada je proces transparentan, a posjetitelji mogu ponovo vidjeti ulaganja u nacionalni park (Drumm, 2008). Definiranje pokazatelja prikladnih za mjerenje i procjenu praga održivosti predstavlja ključno pitanje, u smislu ugradbe mjere održivosti koje bi doprinijele smanjenju negativnih učinaka na okoliš te promicanje očuvanja lokalnih i tradicionalnih vrijednosti. Primjenom pokazatelja održivosti za mjerenje blagostanja i razvoja na lokalnim skalama, strateški se procjenjuju kratkoročni i dugoročni učinci strategija razvijenih kroz Europsku povelju.

5. NACIONALNI PARK KRKA

Nacionalni park potpuno je i cjelovito prirodno područje, iznimnih i raznovrsnih prirodnih vrijednosti. Uključuje jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava. Svrha mu je znanstvena, kulturna, odgojno – obrazovna i rekreativna. Nacionalni park Krka smješten je na području središnje Dalmacije, točnije Šibensko – Kninske županije, njegova površina iznosi 109km² najljepšeg toka rijeke Krke te donjeg toka rijeke Čikole. Broji sedam sedrenih slapova i ukupni pad iznosi 224 metra. Sredinom 20. stoljeća javila se potreba da se rijeka Krka zaštiti u pravnom smislu zbog njezinih iznimnih prirodnih vrijednosti . Godine 1971. kada je izrađen prostorni plan koji je nosio naziv Nacionalni park "Krka" stvaraju se uvjeti za pokretanjem inicijative za proglašenje rijeke Krke Nacionalnim parkom: Sabor Republike Hrvatske 24. siječnja 1985. proglasio je Krku Nacionalnim parkom, a 1997. Sabor Republike Hrvatske Zakonom o izmjenama Zakona i proglašenju Nacionalnog parka dopunjuje granice Parka. Južna granica Parka pomaknuta je uzvodno do Skradinskog mosta , a sjeverno gotovo skoro do Knina. Granica Nacionalnog parka "Krka" prostire se 50km uz gornji i srednji tok rijeke Krke i donji tok rijeke Čikole, na prostoru gradova Knina, Drniša, Skradina i Šibenika, te općina Ervenika, Kistanja i Promine (Javna ustanova NP Krka, http://np-krka.hr/)

Slika 3. Nacionalni park Krka

(Izvor: https://www.croatia.hr/en-GB/experiences/nature/national-park-krka)

5.1 Geografski položaj i prometna povezanost

Nacionalni park Krka smješten je na području središnje Dalmacije, točnije Šibensko – Kninske županije, između ravnokotarskog prostora, zaravni rijeke Čikole i Dalmatinske zagore. Njegova površina iznosi 109km² najljepšeg toka rijeke Krke te donjeg toka rijeke Čikole. Sa zapada, sjevera i istoka nadvisuju je planinski masivi Velebita, Dinare, Svilaje i Mosora. Uokvirena je trokutom gradova Knin-Zadar-Split, a okosnica joj se pruža pravcem Knin-Drniš-Šibenik. U reljefu oko Krke ističe se planinski zid na sjeveru koji tvore Dinara, Ujilica i jugoistočni ogranci Velebita, poljske udoline (Kninsko, Kosovo i Petrovo polje), vapnenačke zaravni (sjevernodalmatinska, kistanjska i zaravni oko Krke i Čikole) i kanjoni s tokovima Krke, Krčića i Čikole. Između poljskih udolina i zaravni smještena je planina Promina. Krka izvire u podnožju planine Dinare, 3,5 km sjeveroistočno od Knina, podno 22 m visokog Topoljskog slapa, a utječe u Jadransko more kraj Šibenika. Duga je 72,5 km, od čega slatkovodni dio 49, a bočati 23,5 km. Ukupni pad toka je 224 m (Javna ustanova NP Krka, http://np-krka.hr/).

U Nacionalni park Krka može se doći cestovnim prometnicama preko autoceste A1 (Zagreb–Split–Dubrovnik) preko izlaza Skradin i Šibenik, državnim cestama D1 (Zagreb-Knin-Split), D8 (Zadar-Šibenik), D33 (Šibenik-Drniš-Knin), D56 (Benkovac-Skradin), D58 (Trogir-Šibenik), D59 (Knin-Bribirske Mostine - Kapela) , željezničkom prugom Zagreb-Knin-Šibenik/Zadar do željezničkih kolodvora u navedenim gradovima te nastavno cestovnim prometnicama (najbrže državnim cestama) do ulaza u park, zrakoplovima do Zračnih luka Split i Zadar te nastavno cestovnim prometnicama (najbrže državnim cestama) do ulaza u park, vodenim putem preko kanala Sv. Ante (pomorski ulaz u Grad Šibenik), ušća rijeke Krke, Prokljanskog jezera do marine u Skradinu i onda nastavno plovilima Nacionalnog parka "Krka" do Skradinskog buka, ili od mjesta Skradin unutarnjim prometnicama Nacionalnog parka do Skradinskog buka (Hrvatske ceste, https://hrvatske-ceste.hr/).

Slika 4. Karta NP Krka

(Izvor: http://np-krka.hr/stranice/Karta-NP-Krka/693.html)

5.2 Zaštita i očuvanje

Upravljanje Nacionalnim parkom Krka, provodi se na temelju Plana upravljanja. U svrhu očuvanja prirodnih vrijednosti i potrebne razine upravljanja i načina korištenja, područje Nacionalnog parka podijeljeno je na upravljačke zone i podzone (NN123/2019, Pravilnik o zaštiti i očuvanju NP Krka) .

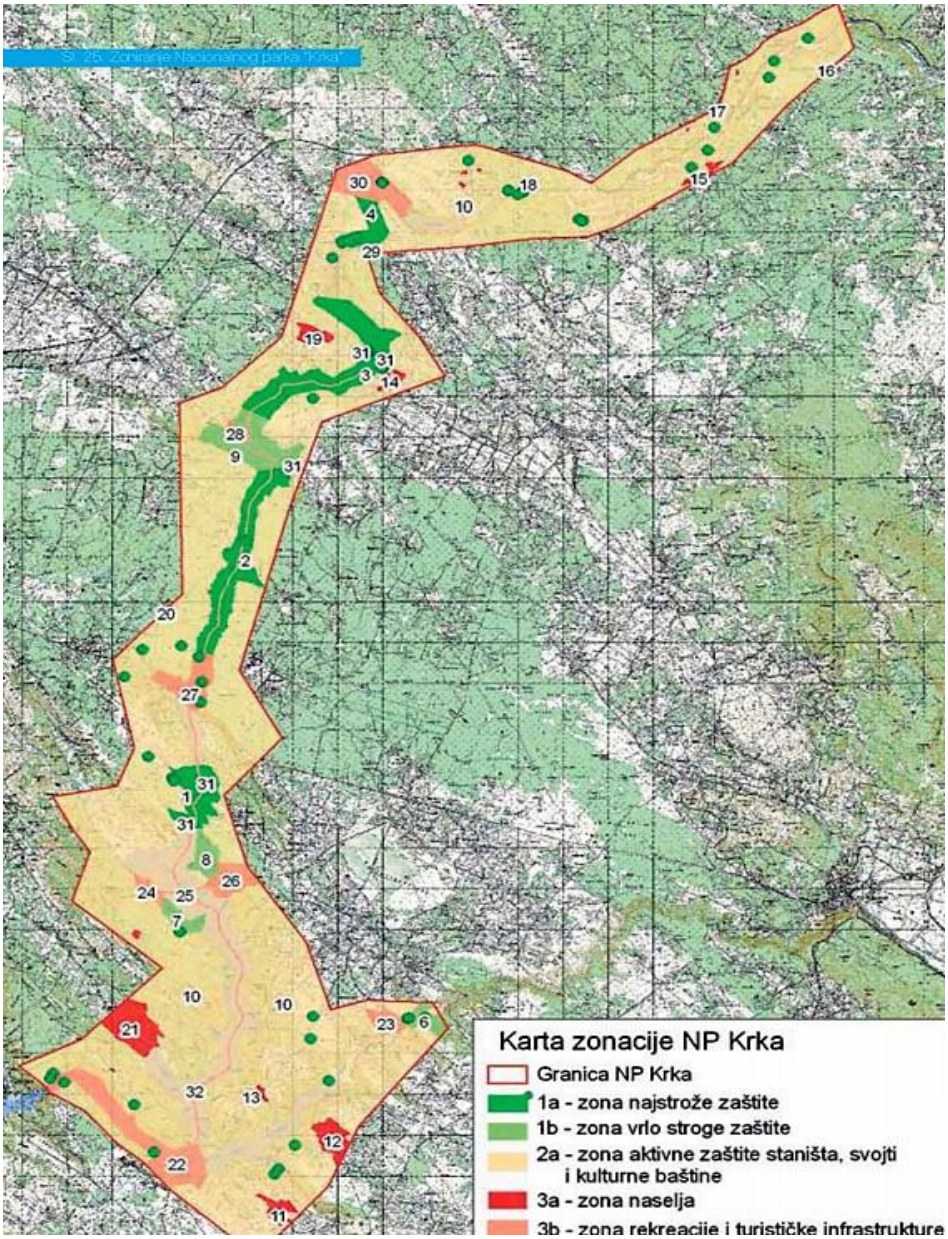
I. **Zona stroge zaštite**
II. **Zona usmjerene zaštite**
III. **Zona korištenja** (IIIa Podzona naselja, IIIb Podzona posjetiteljske infrastrukture, IIIc Podzona korištenja prirodnih resursa, IIId Podzona prometnica).

U zoni stroge zaštite cilj upravljanja je očuvanje prirodnih procesa i staništa te njihovih sastavnica, u ovoj zoni nisu dopuštene nikakvi tipovi ekstrakcije prirodnih dobara, niti intervencije ili druge modifikacije u prostoru. Dopuštene aktivnosti u zoni stroge zaštite uključuju intervente mjere uklanjanja invazivnih vrsta, saniranje šteta nastalih uslijed havarija, znanstvena istraživanja, inventarizacija i monitoring sastavnica prirode pod nadzorom Ustanove, usmjereno i ograničeno posjećivanje pod nadzorom Ustanove uz obavezu korištenja staza isključivo namijenjenih posjetiteljima minimalne intervencije održavanja postojeće posjetiteljske infrastrukture (Pravilnik o zaštiti i očuvanju NP Krka, NN123/2019, čl 6.).

Zona usmjerene zaštite obuhvaća doprirodne ekosustave (travnjaci, pašnjaci, vodena staništa, tršćaci, poplavne šume, poljoprivredne površine i sl.) geolokalitete, i kulturne baštine. U zoni usmjerene zaštite cilj upravljanja je očuvanje ekosustava i prirodnih procesa, krajobraza i njihove bioraznolikosti te očuvanje geobaštine i kulturne baštine. Dopušteno je provođenje aktivnih mjera i/ili revitalizacije bez kojih bi se promijenile bitne karakteristike područja te poljoprivrednih aktivnosti koje se odvijaju u skladu sa ciljevima upravljanja za očuvanje biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti. Dopušteno je posjećivanje uz poštivanje odgovarajućih uvjeta, znanstvena istraživanja i praćenje stanja prirodnih vrijednosti (Pravilnik o zaštiti i očuvanju NP Krka, NN123/2019, čl 7.).

Zona korištenja obuhvaća područja gdje je tradicionalno prisutan određeni stupanj korištenja te je podijeljen u četiri podzone. IIIa Podzona naselja obuhvaća sva naselja u Nacionalnom parku Krka. Podzona IIIb posjetiteljske infrastrukture obuhvaća veću infrastrukturu u funkciji posjećivanja Nacionalnog parka Krka (posjetiteljski centri, staze namijenjene posjećivanju, parkirališta, ulazi, info centri i sl.) područja intezivnog posjećivanja te plovni putevi i pristaništa (Pravilnik o zaštiti i očuvanju NP Krka, NN123/2019, čl 8.).

Podzona IIIc korištenje prirodnih resursa obuhvaća izdvojene objekte posebne namjene: postojeće hidroelektrane i vodozahvate te prateće objekte: HE Miljacka zahvat Brljan, HE Miljacka, MHE Roški slap, HE Jaruga, vodozahvat Miljacka, vodozahvat Jaruga i vodozahvat Torak. Podzona IIId prometnica obuhvaća asfaltirane i makadamske ceste. U zoni korištenja cilj upravljanja je održivo korištenje prostora, u skladu sa ciljevima očuvanja bioraznolikosti, georaznolikosti i/ili krajobrazne raznolikosti. Dopuštene su aktivnosti u skladu sa načelima održivog razvoja bez narušavanja svrhe zaštićenog područja i ugrožavanja ciljeva očuvanja (Pravilnik o zaštiti i očuvanju NP Krka, NN123/2019, čl 8.).

Slika 5. Karta zonacije NP Krka

(Izvor: Plan upravljanja, http://np-krka.hr/stranice/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/6.html)

5.3 Prirodna baština Nacionalnog parka Krka

Sedra je temeljni fenomen NP Krka koji se pojavljuje u površinskim tokovima dinarskog krša, te izuzetno stvara naslage koje grade slapove kakvi su na rijeci Krki. Postanak i razvitak sedrenih barijera oblikovao je današnji izgled riječnog korita i obilježja živoga svijeta Krke. Sedreni slapovi rijeke Krke nježne su građe te su osjetljivi na prirodne promjene i ljudske djelatnosti. Da bi sedra "živjela" nužno je očuvati prirodnu ravnotežu ekosustava rijeke Krke i Čikole. Bilušića buk, Brljan, Manojlovački slap, Rošnjak, Miljacka slap, Roški slap, te Skradinski buk sedreni su slapovi kojim gospodari rijeka Krka kao svojim prirodnim i krškim fenomenom (Javna ustanova NP Krka, prirodna baština, http://np-krka.hr/). U nastavku slijede opisana dva najznačajnija slapa, dok su ostalih pet slapova uz Roški slap i Skradinski Buk također od iznimne prirodne vrijednosti i atrakcije Nacionalnog park Krka.

Roški slap

Roški slap šesti je slap na rijeci Krki. Ime je dobio po gradini Rog kojoj se danas jedva naziru tragovi. Kanjon se širi u obliku lijevka. Početak sedrene barijere čine niz malih kaskadica (u narodu zvane "ogrlice") dok je sredina sastavljena od rukavaca i otočića. Glavni slap se nalazi na kraju barijere gdje se Krka ruši u Visovačko jezero. Čunjevi se nalaze u podnožju glavnog slapa i predstavljaju njegovu specifičnost. Preko slapa prelazi cesta još od rimskih vremena. Sa obje strane slapa nalaze se mlinovi, od kojih su neki obnovljeni i vraćeni u prvobitnu funkciju (Javna ustanova NP Krka, slapovi, http://np-krka.hr/).

Slika 6. Roški slap

(Izvor; Nacionalni park Krka, http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/07/2014-07-31/18/rsizbrod30165647.jpg)

Skradinski buk

Skradinski buk je posljednja i najveća sedrena barijera na rijeci Krki. Nalazi se 13 km nizvodno od Roškog slapa. Rast sedrene barijere Skradinskog buka prouzročio je ujezerenje vode rijeke Krke do Roškog slapa i tri kilometra donjeg toka rijeke Čikole, tvoreći tako jedan od najneobičnijih krajobraza Nacionalnog parka "Krka". Preko rijeke izgrađena je pješačka staza. Kao i na Roškom slapu ovdje se mogu zateći obnovljeni mlinovi koji koriste snagu vodenog toka, a uređeni su kao konobe i suvenirnice, dok su drugi pretvoreni u izložbene prostore. Na lijevoj strani rijeke nalaze se ruševine prve hrvatske hidroelektrane (Javna ustanova NP Krka, http://np-krka.hr/).

Slika 7. Skradinski buk

(Izvor: Skradinski buk, http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2015/02/2015-02-09/138/skradinskibuk129.jpg)

5.4 Kulturno povijesna baština

Na području Nacionalnog parka Krka nalaze se brojni kulturno povijesni spomenici. To su arheološki lokaliteti, spomenici sakralne baštine te spomenici industrijske arhitekture (Javna ustanova NP Krka, kulturno povijesna baština, http://np-krka.hr/).

Arheologija

Područje oko rijeke Krke obuhvaća čitav niz važnih arheoloških lokaliteta bez kojih je teško izučavati povijest ovoga kraja. Na prostoru Nacionalnog parka nalazi se dvadesetak arheoloških lokaliteta iz svih perioda od pretpovijesti do srednjeg vijeka. Jedan od arheoloških lokaliteta je Oziđana pećina koja je geološki objekt koji se nalazi na samom vrhu kanjona, iznad Roškog slapa. U njoj su pronađeni tragovi čovjekovog boravka kao što su keramičke posude, kameni artefakti te ljudski kosturi. Rimski vojni logor Burnum, smješten je na području današnjeg sela Ivoševca. Sagrađen je u I.st. poslije Krista, a danas se mogu vidjeti ostaci lukova koji su pripadali zgradi vojnog zapovjedništva (Javna ustanova NP Krka, arheologija, http://np-krka.hr/).

Slika 8. Oziđana pećina

(Izvor: Oziđana pećina, http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/96/oziana2.jpg)

Slika 9. Rimski vojni logor Burnum

(Izvor: Rimski vojni logor Burnum, http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/97/amfiteataramfi9876022161938.jpg)

Srednjovjekovne utvrde

Uz rijeku Krku nalaze se ostaci nekoliko starohrvatskih utvrda iz 14. Stoljeća: Kamička, Trošenja, Nečvena, Bogočina i Ključice koja je po svojim dimenzijama jedan od najznačajnijih obrambenih zdanja u Hrvatskoj. U nastavku slijede opisane utvrde (Javna ustanova NP Krka, srednjovjekovne utvrde, http://np-krka.hr/).

Kamičak se nalazi između Roškog slapa i Visovačkog jezera. Kamičak se u narodu naziva Utješinovića grad, u njemu je 1482.godine rođen prvi hrvatski kardinal Juraj Utješinović.

Srednjovjekovna utvrda Trošenj nalazi se suprotno od utvrde Nečven, na desnoj obali Krke. Nekada je bila u posjedu hrvatske velikaške obitelji Šubića koja je u potpunosti nadgledala desnu obalu Krke. Vjerojatno je podignuta zbog čuvanja i nadgledanja strateški važnog mosta preko rijeke.

Srednjovjekovna utvrda Nečven sagrađena je na rubu litice, na lijevoj obali rijeke Krke. Njegovi prvi gospodari bili su Nelipići, vlasnici cijelog prominsko-miljevačkog kraja. U njihovom vlasništvu je bio do 1421.godine, a nakon toga dolazi u posjed plemićke obitelji Martinušić.

Bogočin (Vilin grad) nalazi se na lijevoj obali Krke, blizu prominskog sela Bogatića. Zasigurno su je sagradili hrvatski velikaši Nelipići, a nakon njih gospodarila je velikaška obitelj Martinušić.

Ključica je najveća i najočuvanija srednjovjekovna utvrda na prostoru Nacionalnog parka Krka. Podigli su je Hrvatski plemenitaši Nelipići, kako bi se obranili od plemenitaške obitelji Šubić.

Slika 10. Ključica

(Izvor: Nacionalni park Krka http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/100/kljucica0037162240.jpg,)

Sakralna baština

Otok Visovac nalazi se na Visovačkom jezeru i na njemu se nalazi franjevački samostan te Crkva Gospe Visovačke. Otok Visovac spada u najvažnije prirodne i kulturne vrijednosti Republike Hrvatske, tijekom povijesti Visovac se smatrao i smatra se otokom mira i molitve, sve do danas. Manastir Sv. Arhanđela nalazi se na Carigradskoj dragi. Podignut je na temeljima starog, eremitskog samostana i jedno je od najvažnijih duhovnih središta pravoslavne Dalmatinske eparhije kojoj se sjedište nalazi u Šibeniku (Javna ustanova NP Krka, sakralna baština, http://np-krka.hr/).

Slika 11. Visovac

(Izvor: Nacionalni park Krka; http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/108/dsc0074163019.jpg)

Slika 12. Manastir Sv. Arhanđela

(Izvor: Nacionalni park Krka; http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/109/manastiriv6154037.jpg)

Etnografija

Vodenice (mlinice) bitan su spomenik gospodarske prošlosti grada Šibenika i šibenskog kraja. Prvi put spominju se 1251. u dokumentu kojim je kralj Bela III. razgraničio područje Šibenika i Trogira (Javna ustanova NP Krka, etnografija, http://np-krka.hr/).

Slika 13. Vodenice

Izvor: Nacionalni park Krka; http://www.np-krka.hr/upload/stranice/2014/08/2014-08-01/106/rokislap84.jpg)

Industrijska arhitektura

Ostaci nekadašnje hidroelektrane "Krka" nalaze se na Skradinskom buku u samom središtu Nacionalnog parka "Krka". Izgrađena je 1895.godine, kada je ujedno i počela sa radom, Započela je sa radom dva dana poslije Tesline hidroelektrane na slapovima Niagare (Javna ustanova NP Krka, industrijska arhitektura, http://np-krka.hr/).

6. EKOTURIZAM U NP KRKA

Ekoturizam je bitna i specifična vrsta u okviru turizma, gdje su posjetitelji osviješteni i odgovorni kada je u pitanju putovanje. Kod ekoturizma posjetiteljima nije bitan što veći iznos uloženog novca, već je bitno to što žele na najmanji mogući način utjecati na prirodu i ostaviti je netaknutu, te osvrnuti se na to da lokalna zajednica zauzvrat ostvari prihod. Kroz ekoturizam, posjetitelji se baziraju na konzumiranje autohtonih i domaćih proizvoda, koji nisu tretirani kemijskim tvarima već su iz organskog uzgoja.

6.1 Eko rekreativni i poučni sadržaji

Literatura također ističe ulogu različitih odgovornih tijela za područja ekoturizma koji bi svojim integriranim upravljanjem i donošenjem institucionalnih i poslovnih odluka trebali omogućiti visoku kvalitetu usluga i održavanje destinacije pogodnom za ekoturizam te nastojati osigurati potporu u naporima za zaštitu prirode (Ross i Wall1999; Said etal. 2009; Said et al.2013). Takav stav podržan je i od strane Crilley et al. (2012) koji ističu da menadžment mora razumjeti nekoliko aspekata važnih za posjetitelje:

a) ishode koje posjetitelji žele,
b) da li se je taj ishod ostvario,
c) kako menadžment može olakšati dobivanje željenog ishoda.

U nastavku dan je prikaz eko rekreativnih i poučnih sadržaja koji su u skladu s gore navedenim postavkama a osiguravaju visoku kvalitetu usluga i razvoja imidža eko destinacije. Nacionalni park Krka sa svojom ljepotom privlači velik broj posjetitelja. Uz svoju prirodnu senzacionalnost, posjeduje i određene rekreativne i poučne sadržaje (Nacionalni park Krka, http://np-krka.hr/stranice/sadrzaji/14.html):

Krka bike - biciklističke staze duge 470km, koje korisnicima predstavljaju rute koje su kružnog oblika, te im omogućuju povratak na početku točku, a da se pritom izbjegava ruta kojom se krenulo u avanturu. Krka ukupno posjeduje 14 biciklističkih ruta, od kojih je njih pet brdsko-biciklističkih, tri cestovne te šest ruta za obiteljske vožnje.

Poučne staze - kroz poučne staze posjetiteljima se omogućuje posjet kulturno-povijesnim lokalitetima koji se nalaze uz samu stazu. Staza Stinice-Roški slap-Oziđana pećina otvorena je cijele godine, i smatra se jednom od najljepših pješačkih staza u Hrvatskoj. Staza sadrži edukativne panele na kojima se nalaze sve informacije o biljnom i životinjskom svijetu Nacionalnog parka Krka.

Vojni amfiteatar Burnum - iskopine tog lokaliteta sačuvane su u arheološkoj zbirci Burnum u Eko kampusu "Krka" u Puljanima.

Visovačka kuća "Kuželj" - omogućuje posjetiteljima uvid u centar edukacije, u kojem možete pristupiti šumskom svijetu i njegovim autohtonim vrstama šumskog ekosustava uz izložbeni postav koji se nalazi u "Lugarevoj kući". Uz ove šumske ljepote, najposjećeniji lokalitet Nacionalnog parka Krka je upravo etnoselo Skradinski buk u kojem se nalaze mlinovi od kojih su neki pretvoreni u suvenirnice, a drugi u etnografsku zbirku.

Etnoselo Skradinski buk omogućuje posjetiteljima pregled etnografske zbirke i prezentacije starih zanata u etnoselu. Dobilo je prestižnu nagradu na natjecanju Zlatni cvijet Europe 2006., koje dodjeljuje Europsko udruženje za cvijeće i krajobraz. Izleti brodom posjetiteljima omogućuju posjet otoka Visovac, Roškog slapa, Manastira Krka te starohrvatske utvrde Trošenj i Nečven, za koje je omogućeno unaprijed traženje vodstvo stručne osobe.

6.2 Ekoturizam kao turistički proizvod

Jedna od osnovnih zadaća uprave Nacionalnog parka Krka je da svojim aktivnostima odgovorno razvija turizam u zaštićenom području primjenjujući integrirani pristup upravljanju.

U nastavku su istaknute prioritetne aktivnosti razvoja ekoturizma kao turističkog proizvoda na području Nacionalnog parka Krka (Plan upravljanja NP Krka, http://np-krka.hr/). Utvrđivanje maksimalnog broja posjetitelja te prilagodba sustava obilaska NP Krka i drugih zaštićenih područja uključujući i "dane mirovanja"

- Utvrđivanje prikladnih sadržaja i veličine ugostiteljsko-turističke ponude u NP Krka i drugim zaštićenim područjima
- Podizanje razine kvalitete postojeće smještajne i druge uslužne ponude
- Definiranje modela funkcioniranja komercijalno ugostiteljsko-turističkih sadržaja u NP Krka i drugim zaštićenim područjima (koncesije);
- Uspostava suvremenih centara za posjetitelje uz atrakcije sa informacijama i edukativnim sadržajima
- Zoniranje ekoturističkih područja Hrvatske, s ciljem uspostavljanja mreže lokaliteta s različitim razinama zaštite, sadržajima i iskustvima
- Daljnji razvoj prostorne interpretacije
- Udruživanje lokalnih ponuđača različitih usluga;
- Daljnji razvoj okolišno odgovorne ili "zelene" rekreacijske infrastrukture.

6.2.1 Eko edukativni sadržaji

U Nacionalnom parku Krka provode se edukacijske radionice koje su temeljene na ekološkoj osviještenosti. Teme radionica odnose se na biološku raznolikost i zaštitu prirode u kojoj mogu sudjelovati djeca predškolske i školske dobi. U nastavku slijede kratki opisi nekih edukativnih programa (Javna ustanova NP Krka, edukacija, http://np-krka.hr/).

1. *Mini i mali čuvari prirode* – radionica koja je namijenjena za djecu predškolske dobi gdje se Nacionalni park Krka opisuje kroz priču i igru. Sadrži upoznavanje djece za temeljnim fenomenom - sedrom, prirodnim i kulturnim vrijednostima parka, te pozitivnim i negativnim utjecajima na prirodu. Nakon završene edukacijske radionice djeca dobivaju diplomu "Mini čuvar prirode", bedž i radni materijal. "Mali čuvari prirode" su edukativna radionica namijenjena djeci nižim razredima osnovne škole, u kojoj se djeca upoznaju sa Nacionalnim parkom Krka kroz predavanje (powerpoint prezentacija). Za kraj edukativne radionice dobiva se diploma, bedž te radni materijal.
2. *3R (Reduce, Reuse, Recycle)* – radionica koja je osmišljena da se na kreativan način upotrebljavaju materijali koji se inače svrstavaju u kategoriju otpada. Za vrijeme trajanja aktivnosti, edukatori razgovaraju sa djecom o važnosti zaštite prirode i okoliša. Ovakav način djecu su osvještava o važnosti recikliranja te kako bi se u odrasloj dobi odgovorno ponašala.
3. *Nosi mi se zeleno* – tema ove edukativne radionice jesu žabe i njihovo očuvanje. Kroz predavanje (powerpoint prezentacija), djeca se upoznaju sa životnim ciklusom žaba, njihovoj ugroženosti, nestanku staništa, zagađenja te klimatskim promjenama.
4. *Kap za slap* – radionica koja je namijenjena za djecu od prvog do šestog razreda. Kroz predavanje (powerpoint prezentacija), djeca se educiraju o značenju vode za život na zemlji, saznaju koja su to područja bogata vodom, a koja njome oskudijevaju te koje su posljedice u nedostatku vode.

6.2.2 Eko proizvodnja u NP Krka

Ekološka proizvodnja odnosi se na ekološke proizvode i osnovna svrha je zaštita zdravlja života ljudi, zaštita prirode i okoliša te zaštita potrošača. Kao takva definirana je Hrvatskim zakonom, međunarodnim pravima te prolazi kroz proceduru i ispitivanja prije nego dobije takvu oznaku.

Ciljevi ekološke proizvodnje jest uspostavljanje održivog sustava upravljanja u poljoprivredi, proizvodnja visoke kakvoće, proizvodnja širokog spektra hrane i drugih poljoprivrednih proizvoda koji odgovaraju zahtjevima potrošača, primjena postupaka koji ne štete okolišu, zdravlju ljudi ili zdravlju životinja i njihovoj dobrobiti (Javna ustanova NP Krka, http://np-krka.hr) Stoga je Javna ustanova Nacionalnog parka Krka 2016. godine pokrenula je projekt "Krkin zeleni stol", u kojem je najveći cilj potaknuti sudjelovanje lokalnog stanovništva i plasiranje njihovih autohtonih proizvoda. Riječ je o ekološki proizvedenim autohtonim poljoprivrednim proizvodima poput sira, pršuta, meda, vina, maslinova ulja, džemovi i sl. Proizvodi trebaju biti uzgojeni i/ili se proizvode na užem i/ili širem području Nacionalnog parka „Krka“.

Javna ustanova osigurava prodajno mjesto unutar parka (Javna ustanova NP Krka, Krkin zeleni stol, http://np-krka.hr/). Krkin zeleni stol izložbeno - prodajnog i prigodnog karaktera namijenjen registriranim proizvođačima autohtonih poljoprivrednih proizvoda i rukotvorina. Cilj jedne ovakve aktivnosti je unaprjeđenje suradnje s lokalnim stanovništvom te promocija autohtonih proizvoda u Nacionalnom parku “Krka”, dok je specifični cilj projekta potpora lokalnom stanovništvu u proizvodnji i plasmanu svojih proizvoda

7. SUSTAV POSJEĆIVANJA

Kako bi se zaštitilo područje Krke, i očuvala prirodna baština i održivi turizam, Javna ustanova Nacionalnog parka Krka donijela je odluku u sklopu projekta odgovornog upravljanja i sigurnosti u cilju velikog broja porasta posjetitelja, najposjećenijeg lokaliteta "Skradinski Buk" koji se temelji na kontroli broja posjetitelja. Godine 2016., evidentirano je milijun posjetitelja od kojih je 95% posjetilo Skradinski buk, glavnu destinaciju parka. Na ulazu u Skradinski buk nalazi se kontrolni brojač koji je postavljen 2017.g, a posjetitelji koji ne mogu ući u park imaju izbor čekanja ili posjet srednjeg ili gornjeg toka rijeke Krke. Kako bi se izbjegle neugodne situacije prilikom dolaska u posjet Nacionalnom parku, posjetitelji mogu preko web stranica, kupiti ulaznice i osigurati svoj dolazak, te tako spriječiti neugodne i nepotrebne situacije (Ograničavanje broja posjetitelja, https://hrturizam.hr/). Krka je sa ovom odlukom postala prvo zaštićeno područje Republike Hrvatske koja ograničava broj svojih posjetitelja. U nastavku je prikazana tablica sa Nacionalnim parkovima, njihovim površinama, te brojem posjetitelja u razdoblju od 2017.-2020. godine.

Tablica 5.Broj posjetitelja u Nacionalnim parkovima 2017.-2020.

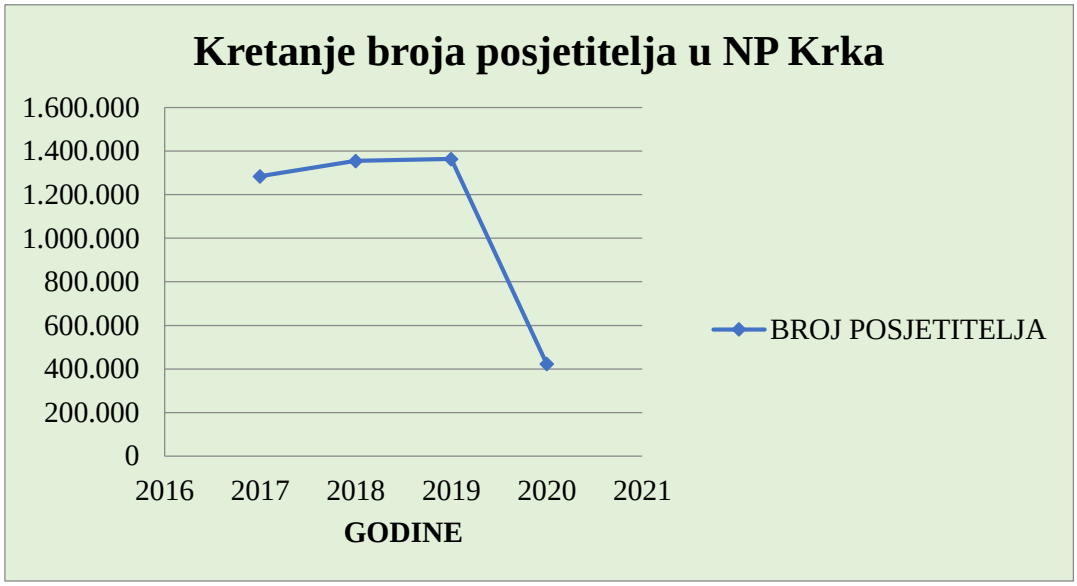
NACIONALNI PARK	**POVRŠINA u km^2**	**BROJ POSJETITELJA**			
		2017.	**2018.**	**2019.**	**2020.**
Brijuni	34	169.299	171.794	152.522	74.135
Krka	**109**	**1.284.723**	**1.354.802**	**1.364.000**	**423.010**
Kornati	217	229.061	237.435	242.321	8.521
Mljet	54	140.329	145.751	148.395	37.844
Paklenica	95	140.561	144.624	144.681	64.924
Plitvička jezera	297	1.720.331	1.796.670	1.771.523	445.841
Risnjak	64	16.575	16.816	31.074	14.580
Sjeverni Velebit	109	22.919	30.638	21.636	19.691

(Izvor: Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja;dostupno na: https://www.htz.hr)

S obzirom na kontrolni brojač koji je postavljen 2017. godine poradi prevelikog rasta broja posjetitelja nije utjecao na smanjenje, te je sam broj posjetitelja porastao 2018. godine, uz prilagođene uvjete zaštite prirode i očuvanja Nacionalnog parka Krka. Nacionalni park Krka je 2019. godine brojio 1.364.000 posjetitelja, što je više nego 2018. godine kada je njegov broj posjetitelja iznosio 1.354.802. S obzirom na nastalu situaciju koronavirusa koja se uvelike odrazila na cjelokupni turizam u Republici Hrvatskoj broj posjetitelja u Nacionalnim parkovima znatno se smanjio te je taj broj u Nacionalnom parku Krka iznosio samo 423.010.

Ekoturizam u Nacionalnom parku Krka trebao bi se temeljiti na malom broju posjetitelja s obzirom na veličinu područja uz manje sofisticiranu potražnju, što bi omogućilo veće sudjelovanje lokalnog stanovništva uključivanjem (izravno i neizravno) lokalnih obiteljskih poduzeća.

Graf 1. Kretanje broja posjetitelja u NP Krka

Uspoređujući broj posjetitelja u gore prikazanom grafu od 2017. godine do 2020. godine, kao posljedica koronavirusa može se uočiti značajan pad broja posjetitelja u Nacionalnom parku Krka od ukupno 67.07%.

7.1 Upravljanje posjetiteljima

Plan upravljanja donosi se na razdoblje od 10 godina uz predviđenu reviziju nakon pet godina na temelju analize provedbe Plana i ostvarenih rezultata. U procesu izrade Plana upravljanja definirani su ciljevi upravljanja i politika očuvanja i razvoja Parka, uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva. Plan upravljanja Nacionalnim parkom Krka, temelji se na zaštiti prirodne i kulturne baštine sa naglaskom na očuvanju prirodnih procesa taloženja sedre, temeljnog fenomena današnje hidrološke i pejzažne slike samog Nacionalnog parka Krka. Zajedno sa mogućnostima obrazovanja i organizacije posjećivanja, naglasak je stavljen na aktivnu zaštitu i očuvanje izvornih staniša u održivom razvoju lokalne zajednice te na mogućnost sudjelovanja lokalne zajednice u njihovom očuvanju (Plan upravljanja, http://np-krka.hr).

Sustav posjećivanja koji je jedan od temeljnih ciljeva upravljanja Nacionalnim parkom, Prema Planu upravljanja on obuhvaća:

1. Određivanje prihvatnih kapaciteta,
2. Razmatranje sustava posjećivanja,
3. Upravljanje posjetiteljima na način da se olakša snalaženje na lokalnim prometnicama,
4. Organizacija prometa i prijevoza posjetitelja na način da se reoeganzira promet i sigurniji prijevoz posjetitelja u NP Krka,
5. Gradnja informativno – prihvatnih centara na Lozovcu, Stinicama i Kružina, sa ciljem kvalitetnije organizacije prihvata posjetitelja u NP Krka,
6. Izgradnja naplatnih kućica na Roškom slapu i Remetiću s ciljem organizacije prihvata posjetitelja,
7. Uređenje novih i održavanja postojećih pješačkih staza kako bi se omogućio siguran obilazak vidikovca i važnih prirodnih i kulturnih atrakcija u NP Krka,
8. Organizacija smještaja za grupe učenika i studenata u centru Puljani s ciljem osiguranog uvjeta za provođenje edukacijskih programa,
9. Ugradnja automatskih rampi i novi sustav naplate ulaznica s ciljem bolje kontrole ulaza i boljeg protoka posjetitelja,
10. Anketiranje posjetitelja s ciljem utvrđivanja njihovih stavova.

7.2 Prihvatni kapacitet ,,NP Krka" za posjetitelje

Prihvatni kapacitet NP Krka je ključni upravljački parametar koji određuje broj posjetitelja koji smije posjećivati park u određenom trenutku i periodu. Prihvatni kapacitet ovisi o karakteristikama destinacije, sadržaja koji se želi zaštititi i normi ponašanja posjetitelja. U NP Krka, kapacitet je izračunavan kao maksimalan broj posjetitelja koji istovremeno mogu posjetiti nacionalni park, tako da održivost zaštite parka bude na maksimumu. Kod izračuvanja kapaciteta Nacionalnog parka Krka je razdijeljen u 12 cjelina (Skradinski buk, ulaz/izlaz Skradin, ulaz/izlaz Lozovac, izleti brodom Visovac i/ili Roški slap, plaža nasuprot otoku Visovcu, Roški slap, edukativna staza Stinice – Oziđana pećina, izleti brodom do srednjovjekovnih utvrda Nečven i Trošenj, Manastir Krka, Vidikovac Manojlovački slap, Vojni logor Burnum, Centar Puljani sa arheološkom zbirkom.) Za ovih 12 cjelina izračunate su komponente koje će biti opisane u nastavku (Klanjšček i sur.,2013):

Ekološka – odnosi se na zahtjev da dopušteni broj posjetitelja maksimizira očuvanje prirode. Na širem području NP Krka obitavaju brojne endemične, rijetke i ugrožene biljne i životinjske vrste, sedrene barijere te je stoga važno uzeti u obzir NATURU 2000 ekološke mreže. U ovoj komponenti razmatrani su mnogi ekološki čimbenici.

Sociološka – uključuje niz karakteristika te unutrašnjih i vanjskih faktora koji mogu utjecati na prihvatni kapacitet. Za izračun ove komponente provedene su ankete posjetitelja kojima je cilj mjeriti zadovoljstvo posjetitelja specifičkih lokaliteta.

Fizička – odnosi se na karakteristike koje ograničavaju broj posjetitelja njihovim smještajima i kretanjem, pa stoga uključuje mogućnost prostornog, infrastrukturnog i logističkog ograničenja.

Ekonomska – odnosi se na temelj uporedbe troškova i zarade Javne ustanove Nacionalnog parka Krka. Prihvat posjetitelja ne donosi samo zaradu, već i troškove poput izgradnje i održavanja infrastrukture, prodaje karata te prijevoza. Za svaki sadržaj potrebno je napraviti prethodnu analizu isplativosti.

Aktivnosti posjetitelja tijekom boravka u Nacionalnom parku Krka definirani kapacitet posjećivanja minimizira utjecaj posjetitelja vrlo dobrom infrastrukturom, koja uključuje:

- Procesiranje otpadnih voda,
- Sprječavanje erozije uzrokovane prolaskom posjetitelja kamenim, šljunčanim i drvenim stazama,
- Sprječavanje posjetitelja, od strane osoblja Nacionalnom parka Krka, da ne izlaze van za njih predviđenih područja,
- Ograđivanje područja na kojima je dopušteno kupanje,
- Dnevno skupljanje sitnog i krupnog otpada ostavljenog uz staze i na površinama na kojima borave posjetitelji.

Interesu zaštite prirode je koncentriranje posjetitelja na područje Skradinskog buka (a time i cijelog Parka). Razvoj turističkih djelatnostima u drugim područjima u skladu je s ciljevima Nacionalnog parka samo kao dio iskoraka prema lokalnoj zajednici, stoga u tom smislu treba razvijati strategiju upravljanja. Razvoj strategije upravljanja nije moguć bez iznalaženja pristupa razvoju Parka koji bi uključivao i strategiju gospodarskog razvoja lokalnih zajednica koju bi potpomoglo lokalno stanovništvo i njihovi predstavnici. Ekosustav se u turističkim razvijenim područjima Parka već prilagodio uobičajenoj razini antropogenih utjecaja. Zaključujemo je da je potrebno više cjelovitih programa monitoringa s jasnim ciljevima usmjerenim na razumijevanje prostorno – vremenske dinamike populacija i međuzavisnosti vrsta u NP Krka, što je ipak moguće samo uz intezivan napor ekološkog modeliranja (Klanjšček i sur.,2013).

8. ZAKLJUČAK

Turizam je važna značajka gospodarstva diljem svijeta. Ekoturizam predstavlja suvremeni oblik turizma u kojem je glavna komponenta očuvanje biološke raznolikosti i važnosti zaštićenog područja, te se sadržajno definira kao uži oblik održivog turizma. Provedba ekoturizma je drugačija svrha i iskustvo turističkog posjeta od uobičajenog masovnog turizma. Ekoturizam se razvija na zaštićenim područjima a to su nacionalni parkovi i parkovi prirode. Prema spomenutom TIES-u procjenjuje se da je oko 3% međunarodnih odmorišnih puteva motivirano ekoturizmom, te je povećana ekološka svijest kupaca pa je i samim time veliki rast, između 10% i 20% godišnje. Ekoturizam podrazumijeva ekološki osviještene posjetitelje za zaštitu prirode, koji podupiru dobrobiti dominicilnog stanovništa u u zaštićenim područjima. Osnovni cilj ekoturizma je svesti negativne utjecaje na zaštićena područja koja se posjećuju. Planom upravljanja Nacionalni park Krka definirani su ciljevi za zaštitu prirode prirodne i kulturne baštine, sa naglaskom na potpuno očuvanje prirodnog procesa - sedre, koja je temeljni fenomen ovog zaštićenog područja. Nacionalni park Krka svojim edukativnim radionicama koje se temelje na zaštiti prirode, primjer su provedbe ekoturizma u Nacionalnom parku Krka. "Krkin zeleni stol" primjer je projekta za dobrobit lokalne zajednice, koja na tom zaštićenom području prodaje svoje ekoproizvode i tako ima ekonomsku korist, koja ide u prilog lokalnom stanovništvu i samom Nacionalnom parku Krka. Ograničavanje broja posjetitelja kontrolnim brojačem na Skradinskom buku - glavnoj destinaciji nacionalnog parka, primjer je uspostavljene kontrole broja posjetitelja u zaštićenom području. Nacionalni park Krka je sa tom odlukom postao prvo zaštićeno područje u Republici Hrvatskoj koje ograničava broj posjetitelja te se pokazao kao rezultat odgovornog upravljanja i sigurnosti. Međutim, da bi ekoturizam dosegao svoj maksimalan kapacitet u Nacionalnom parku Krka i ostalim zaštićenim područjima, potrebno je više prirodati značaj okolišu i osviještenosti ljudi, te provoditi niz aktivnosti koje su prikazane u ovom završnom radu koje podrazumijevaju gospodarenje prirodom i ekosustavima u skladu sa održivim razvojem, kako bi turističko odredište ostalo u ravnoteži sa okruženjem, mjere koje sadrže edukacijske i interpretacijske komponente, podupiru zaštitu prirodnih područja, realiziraju radna mjesta i mogućnost stjecanja financijske dobrobiti za lokalnu zajednicu, povećavaju svijest posjetitelja o važnosti očuvanja prirodnih dobara, te mjere koje negativne učinke na prirodni i socio – kulturni okoliš dovode na minimum.

9. LITERATURA

KNJIGE

1. Alexander, M. (2008): Management Planning for nature Conservation, A Theoretical Basis and Practical Guide. Springer science, str 63-64
2. Appleton, M.R. i Hotham, P.A.E. (2007): Izrada planova upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj – priručnik. Fauna and Flora International, Cambridge, UK.str 4
3. Butler, R. W. (2001). "Seasonality in Tourism: Issues and Implications". In T. Baum e S. Lundtorpe (a cura di) Seasonality in Tourism. Oxford: Pergamon.
4. Drumm, A., Moore, A., Soles, A., Patterson, C., & Terborgh, J. E. (2004). Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers Volume II: The Business of Ecotourism Management and Development. Arlington, US: The Nature Conservancy.
5. Martinić I.,Upravljanje zaštićenim područjima prirode, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Str.40-41.
6. Pančić-Kombol T., Selektivni turizam: uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa, Matulji (2000).,str.98-99.

ZNANSTVENI I STRUČNI RADOVI

1. Birkić,D.,: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, Doktorski rad, Sveučilište u Rijeci, fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija 2016., str. 1-2
2. Birkić, D., Primužak, A., Barić, D.(2019), Interpretacija kao alat očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti zaštićenog područja na primjeru parka prirode Lonjsko polje, Stručni rad, UDK: 712 Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, Vol. 10 No.1, str.13-21. Zbornik radova MEV, ISSN 1847-702X (Tisak), ISSN 1849-1138(Online)(Crosbi 1048388)
3. Klanjšček, T., Legović, T., Klanjšček, J., Geček, S., Marguš, D.,(2013): Prihvatni kapacitet Nacionalnog parka Krka za posjetitelje, Zbornik radova: Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj, str. 378-417
4. Marković I.: Problemi i mogućnosti održivoga upravljanja zaštićenim prirodnim područjima: Primjer Nacionalni park Plitvička jezera; doktorski rad; Sveučilište u Zagrebu prirodoslovno-matematički fakultet geografski odsjek Zagreb 2015. (prema Dudley, N., (ed.) (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland) op.cit., str. 23-42 (prema Newsome, D, Moore S. A., Dowlking R. K. 2013)
5. Ojurović J., Uloga i značaj ekoturizma u turizmu Republike Hrvatske, diplomski rad, Pula 2017.,str 36

6. Petrić, L.: Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, Vol.18,No.2,EF,Zagreb,2006.
7. Stojanović, N.:Konverzacija i turizam u zaštićenim područjima, Fakultet Banja Luka, 2005
8. Tišma, S.,(2006.): Analysis of ecotourism development potential in protected areas in the Republic of Croatia and recommendations, Croatian international relations review, vol.12, br.44/45, str. 109
9. Vukalović, J.: Izazovi razvoja Ekoturizma, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, 2016 str.12
10. Zmijanović Lj.: Održivo integralno upravljanje zaštićenim područjima- Održivi turizam u funkciji zaštićenog područja; Opatija 2018., Sveučilište u Rijeci fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu poslijediplomski sveučilišni doktorski studij „poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu“, op.cit., str. 139 (prema UNWTO United Nations World Tourism Organization –Svjetska turistička organizacija pod okriljem Ujedinjenih naroda.) (21.03.2021.)

ČLANCI

1. Acott, T. G., La Trobe, H. L., & Howard, S. H. (1998).An Evaluation of Deep Ecotourism and Shallow Ecotourism. Journal of Sustainable Tourism, 6(3), 238–253.
2. Adeniran, A. J., & Akinlabi, F. J. (2014). Ecotourism Landscapes: An Editorial.American Journal of Tourism Management, 3(1a), 0–0
3. Alaeddinoglu et al. 2013, ČLANAK Alaeddinoglu, F., Turker, N., Can, A. S., & Ozturk, S. (2013). Basic Characteristics,Motivations, and Activities Of Ecotourists: A Case Of Lake Van Basin Area, Turkey. Journal of Academic Social Science Studies, 6(3), 91–107.
4. Barić, D., Anić, P., & Macias Bedoya, A. (2016b). Segmenting protected area visitors by activities: A case study in Paklenica National Park, Croatia. European Journal of Tourism Research, 13, 103–121.
5. Beaumont, N. (2011). The third criterion of ecotourism: are ecotourists more concerned about sustainability than other tourists?. Journal of Ecotourism, 10(2), 135–148.
6. Beh, A., & Bruyere, B. L. (2007). Segmentation by visitor motivation in three Kenyannational reserves. Tourism Management, 28, 1464–1471.
7. Björk, B. (2008). The Finnish ecotourism market profile. e-Review of Tourism Research (eRTR), 6(2), 30–35.
8. Dey, B., & Sarma, M. K. (2006). Tourist Typologies and Segmentation Variables with Regard to Ecotourists. Tourism Management, 8, 31–39.
9. Eagles, P. F. J. (2014). Research priorities in park tourism. Journal of Sustainable Tourism, 22(4), 528–54
10. Hartley, N., & Harrison, P. (2009). An Exploration of Motives for Attending Australian Ecotourism Locations and their Influence on Future Intentions. U ANZMAC 2009: Sustainable Management and Marketing: Australian and New Zealand Marketing Academy Conference, 1–9.

11. Hübner, A., Phong, L.T. and Châu, T.S.H. (2014). “Good governance and tourism development in protected areas: The case of Phong Nha-Ke Bang National Park, central Vietnam”, Koedoe, (56), 2, Art.#1146, 10 pages. http://dx.doi.org/10.4102/koedoe. v56i2.1146
12. Kamri, T., & Radam. A. (2013). Visitors' Visiting Motivation: Bako National Park,Sarawak. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 101, 495–505
13. Kerstetter, D. L., Hou, J., & Lin, C. (2004). Profiling Taiwanese ecotourists using a behavioral approach. Tourism Management, 25, 491–498.
14. Manning, R., Freimund, W. (2004). “Use of visual research methods to measure standards of quality for parks and outdoor recreation”, Journal of Leisure Research 36(4), 557–579
15. Marzuki, A. Percepcija lokalnog stanovništva o turističkom razvoju, (2012), Turizam, 203-215
16. Phillips, A.: Sustainable Tourism in Protected Areas, IUCN, 2002.)
17. Stankey, G., Cole, D., Lucas, R., Peterson, M., Frissell, S. and Washburne, R. (1985). The limits of acceptable change (LAC) system for wilderness planning. USDA Forest Service general technical report INT-176.

INTERNET STRANICE

1. Cvitković, D.: ppw. Održivi razvoj destinacije, dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages//AA_2018_c-dokumenti//11_Odrzivi%20razvoj%20destinacije.pdf 24.07.2021
2. HAOP –Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, www.haop.hr (12.03.2021)
3. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, dostupno na: https://mingor.gov.hr/ 23.07.2021
4. Ministarstvo turizma RH, Strategija razvoja turizma RH do 2020.g. dostupno na: www.mint.gov.hr 01.04.2021
5. Javna ustanova NP Krka, dostupno na: www.np-krka.hr 04.04.2021
6. Odgovorni turizam, The case for responsible travel: trends and statistics; https://www.responsibletravel.org/ 30.03.2021
7. Održivi turizam, dostupno na: http://www.odrzivi.turizam.hr/ (30.03.2021)
8. Ograničavanje broja posjetitelja, dostupno na: https://hrturizam.hr/np-krka-ogranicava-dnevni-broj-posjetitelja/ 06.05.2021
9. Hrvatske ceste, dostupno na: https://hrvatske-ceste.hr/ 02.06.2021
10. Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.godine, dostupno na: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_05_55_1119.html) 25.07.2021
11. TIES, the international ecotourism society, dostupno na: https://ecotourism.org/ 30.03.2021
12. UNWTO, dostupno na: https://www.unwto.org/ 30.03.2021
13. IUCN, dostupno na: https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about 12.03.2021

ZAKONI

1. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19 čl. 112.
2. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 113
3. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 114.
4. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 115.
5. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 116.
6. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 117.
7. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 118.
8. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 119.
9. Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 120.